

Երեւան այսպէս

ՄԱՅՐ ԱԹՈՒ ՍՈՒՐԲ ԷԶՍԻԱՃՆԻ
ԿՐՈՆԱԿԱՆ, ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ,
ԼՐԱՏՎԱԿԱՆ ԵՐԿՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՎԵՂԱՐԱՆՈՒՄ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն ընդունեց

16 սեպտեմբերի «Վորլդ Վիժըն» միջազգային բարեգործական կազմակերպության պատվիրակությանը

Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Երկրորդ Ճայրագույն Պատրիարք եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը «Գարեգին Ա» կրթական կենտրոնում ընդունեց «Վորլդ Վիժըն» միջազգային բարեգործական կազմակերպության Միջին Արեւելքի եւ Արեւելյան Եվրոպայի տարածաշրջանային ֆորումի մասնակիցներին՝ ուղեկցությամբ Մայր Աթոռի Ներկեղեցական հարաբերությունների գրասենյակի տնօրեն, «Վորլդ Վիժըն» Հայաստանի հորհրդատվական խորհրդի անդամ Պարույր քին. Ավետիսյանի եւ ԵՀԽ հայաստանյան «Կլոր սեղան» միջեկեղեցական բարեգործական հիմնադրամի տնօրեն, «Վորլդ Վիժըն» Հայաստանի հորհրդատվական խորհրդի ատենապետ պրն Կարեն Նազարյանի:

«Վորլդ Վիժըն» միջազգային բարեգործական կազմակերպության Միջին Արեւելքի եւ Արեւելյան Եվրոպայի տարածաշրջանային ղեկավար պրն Բենգ Յեոն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին ներկայացրեց 21 երկ-

նշեց, որ այս տաղավար տոնին եկեղեցու յուրաքանչյուր անդամ անդրադարձ է կատարում Քրիստոսի փրկագործությանը: Այս առիթով Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը վստահություն հայտնեց, որ ներկաները, մասնակցելով ս. Պատարագին, կհամակվեն աղոթքով եւ հաղորդ կդառնան օրվա խորհրդին:

Վեհափառ Հայրապետն իր գնահատանքը բերեց կազմակերպության անդամներին իրենց նվիրյալ եւ օգտաշատ ծառայության համար, որն իր բարի պտուղներն է տալիս թէ՛ Հայաստանում եւ թէ՛ Հայաստանից դուրս: Նորին Սրբությունը գոհունակություն հայտնեց նաեւ Հայոց եկեղեցու եւ «Վորլդ Վիժըն»-ի միջեւ կրթական եւ սոցիալական ոլորտներում ձեւավորված սերտ գործակցության առիթով: Հայոց Հովվապետը նաեւ խոսեց «Վորլդ Վիժըն»-ի աշխատանքներում ընդգրկված Պարյուր քին. Ավետիսյանի եւ պրն Կարեն Նազարյանի նվիրյալ ծա-



մաեւ շարունակական աջակցությունը Գեւորգյան ճեմարանին եւ ԵՊՀ աստվածաբանության ֆակուլտետին: Նորին Սրբությունը մասնավոր իր գնահատանքը հայտնեց միության նախագահին եւ անդամներին՝ Հայաստանում եւ Արցախում իրականացվող սոցիալական եւ կրթական բարեգործական ծրագրերի համար:

Գերմանահայ գործարարները, Ամենայն

Հայոց Կաթողիկոսին հանգամանորեն ներկայացնելով իրենց ծրագրերը, հավաստիացրեցին, որ մշտապես կանգնած են լինելու Մայր Աթոռի, հայրենիքի եւ հայ ժողովրդի կողքին:

Վերջում Նորին Սրբությունը հյուրերին մաղթեց Աստծո օգնականությունն ու պահպանությունը իրենց աստվածահաճ առաքելության իրականացման գործում:

20 սեպտեմբերի

Լուս Անջելեսի Կալիֆոռնիայի համալսարանի ղեկավարին

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն ընդունեց ԱՄՆ Լոս Անջելեսի Կալիֆոռնիայի համալսարանի ղեկավար, կենսաբան, ակադեմիկոս Ջին Բլոքին՝ ուղեկցությամբ համալսարանի Դեյվիդ Գեֆեմի անվան բժշկական քոլեջի համալսարանի ղեկավար Դոկտոր Էրիկ Եսրախյանի:

Նորին Սրբությունը ողջունեց նրանց այցը, որի նպատակն է մոր գործակցություն ձեւավորել Լոս Անջելեսի Կալիֆոռնիայի համալսարանի եւ Հայաստանի բարձրագույն կրթական հաստատությունների միջեւ:

Վեհափառ Հայրապետը գնահատանքով անդրադարձավ համալսարանի կողմից այդ ուղղությամբ արդեն իսկ գործադրված ջանքերին՝ մասնավորապես Հայաստանի Ամերիկյան համալսարանի կայացման գործում ունեցած կարեւոր ներդրմանը: Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն ընդգծեց, որ կրթական ասպարեզում երիտասարդության համար մոր հնարավորությունների ստեղծումը կարող է լուրջ հիմք դառնալ արտագաղթի նվազեցման համար: Հանդիպման ընթացքում Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն իր երախտագիտությունը հայտնեց պրն Ջին Բլոքին՝ Հայաստանում եւ Միացյալ Նահանգներում այս ուղղությամբ ձեռնարկվող քայլերի համար:

Վեհափառ Հայրապետն ուրախությամբ փաստեց, որ ձեւավորվող գործակցության համար խթան է սերտ բարեկամությունը ԱՄՆ հայ համայնքի հետ: Ամենայն Հայոց

Կաթողիկոսն իր օրհնությունն ու գնահատանքը բերեց նաեւ դոկտոր Էրիկ Եսրախյանին՝ այս հարցում ունեցած կարեւոր դերակատարության, ինչպես նաեւ ԱՄՆ-ի հայ համայնքի ազգային-հոգեւոր կյանքի զորացման գործում ունեցած ակտիվ մասնակցության եւ ներդրման համար:

Իր հերթին Լոս Անջելեսի Կալիֆոռնիայի համալսարանի ղեկավարը մշտեց, որ առաջին անգամ է այցելում Հայաստան եւ իր ծանոթությունը հայ ժողովրդի հետ մինչ այս եղել է ամերիկահայ համայնքի միջոցով: Պրն Բլոքը մշտեց, որ պատկառելի հայ համայնք կա նաեւ Կալիֆոռնիայի համալսարանում, անդրադարձավ ապագա գործակցության ծրագրերին:

Շարունակությունը՝ էջ 2



րից Հայաստան ժամանած պաշտոնական պատվիրակության շուրջ 40 անդամներին, որոնք հաջորդող օրերին Երեւանում գումարելու էին իրենց հերթական ֆորումը՝ շնորհակալություն հայտնելով Մայր Աթոռում Հայոց Հովվապետի հետ հանդիպելու եւ ս. Պատարագին մասնակցելու համար:

Այնուհետեւ հյուրերին իր օրհնությունն ու բարեմաղթանքները փոխանցեց Գարեգին Երկրորդ Հայրապետը: Նորին Սրբությունը, ներկայացնելով խաչվերացի խորհուրդը,

19 սեպտեմբերի Գերմանիայի հայ գործարարների միության անդամներին

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը Մայր Աթոռում ընդունեց Գերմանիայի հայ գործարարների միության անդամներին՝ գլխավորությամբ միության նախագահ Մուրադ Աջլուզի եւ ուղեկցությամբ Երեւանի Սուրբ Գրիգոր Լուսավորիչ մայր եկեղեցու հոգեւոր տեսուչ եւ ԵՊՀ աստվածաբանության ֆակուլտետի ղեկան Անուշավան Եպս ժանկոչյանի եւ Գերմանիայի հայոց թեմի առաջնորդ Սերովյան վրդ. Իսախանյանի:

Գերմանիայի հայոց թեմի առաջնորդը,

ռայության մասին: Հանդիպման ավարտին ներկաներն իրենց երախտագիտությունը հայտնեցին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին՝ ջերմ հյուրընկալության եւ Հայրապետական օրհնությանն արժանանալու համար:

Հանդիպմանը ներկա էին նաեւ Մայր Աթոռի արտաքին հարաբերությունների եւ արարողակարգի բաժնի տնօրեն Նաթան արք. Հովհաննիսյանն ու Գեւորգյան հոգեւոր ճեմարանի տեսուչ Գարեգին վրդ. Համբարձումյանը:

Նորին Սրբությանը ներկայացնելով միության անդամներին եւ նրանց բարեսիրական գործունեությունը, հայցեց Ամենայն Հայոց Հայրապետի օրհնությունը:

Իր հերթին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն արձանագրեց միության ակտիվ մասնակցությունն ու ներդրումը Գերմանիայի հայ համայնքի ազգային-հոգեւոր կյանքի զորացման գործում: Վեհափառ Հայրապետը փաստեց միության կողմից Մայր Աթոռին ցուցաբերվող գորակցությունը, ինչպես

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը մասնակցեց Հայաստանի Խորհրդարանի 100-ամյակին նվիրված միջոցառմանը

Սեպտեմբերի 20-ին Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ Շայրազույն Պատրիարք եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովում ներկա գտնվեց Հայաստանի Խորհրդարանի հիմնադրման 100-ամյակին նվիրված հոբելյանական միջոցառմանը:

Միջոցառման ընթացքում Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն իր պատգամն ուղղեց մասնակից պատգամավորներին եւ Հայաստանի ու Արցախի պետական այրերին:

«Մեծարգո Նախագահ Հայաստանի Հանրապետության, Մեծարգո Վարչապետ, Մեծարգո Նախագահ Արցախի Հանրապետության, Մեծարգո Աժ Նախագահ, Հարգարժան պատգամավորներ, պետական այրեր, Սիրելի ներկաներ,

Ուրախ եմք այսօր միասնաբար մասնակցելու ՀՀ Խորհրդարանի հիմնադրման 100-ամյակին նվիրված միջոցառմանը եւ բերելու ձեզ եւ Մեր ողջ բարեպաշտ ժողովրդին հայրապետական Մեր օրհնությունն ու բարեմաղթանքները:

Մեկ դար առաջ՝ մեր պատմության վճռորոշ ժամանակաշրջանում, ազգիս զավակների տեսիլքով, վճռականությամբ եւ հերոսական պայքարով վերականգնվեց հայկական անկախ պետականությունը:

Երջանկահիշատակ Գեւորգ Ե Սուրենյանց Կաթողիկոսի կոչով Արարատյան դաշտավայրի եկեղեցիներում դողաճող զանգերի զորությունն էր, որ ոգեշնչեց ու գոտեպնդեց մեր ժողովրդին հաղթանակով պսակելու հայրենիքի պաշտպանության մարտերը եւ ամուր կանգնելու մեր հողի վրա: Արդարեւ, անցյալ դարասկիզբը եղավ փորձության, բայց եւ հերո-

սության ու անօրինակ խիզախ իրագործումների ժամանակաշրջան, երբ մեր ժողովուրդը, քաղաքական այրերը եւ Հայ եկեղեցին լծվեցին անկախ պետականության կերտման նվիրական գործին: Հիմնվեց առաջին Խորհրդարանը, քա-



լեր ձեռնարկվեցին պետությունը գորացնելու, քաղաքացիական հասարակություն ձեւավորելու ուղղությամբ, ջանքեր գործադրվեցին ապահովելու խաղաղ ու անվտանգ կյանքը մեր ժողովրդի: Հայաստանի առաջին Հանրապետության երախտավորների ազգային մտածողությունը, մեր դարավոր արժեքներին հավատարմությունը, հայրենամիջոցները եւ պետության զորացման համար ջանքերը մեկտեղելու բացառիկ նախանձախնդրությունը օրինակ են եւ այսօր՝ ազգային,

քաղաքական ու հասարակական մեր գործիչների համար:

Սիրելիներ, «Օրենքի իմացությունը մտքի բարիք է», - ասում է Սուրբ Գիրքը (Առակ. 13.5)՝ կարեւորելով օրենքի դերը հասարակությունների կյանքում:

արդյունավոր գործունեությամբ նպաստել պետական-հասարակական կյանքի առաջընթացին: Օրենքի առջեւ բոլորի հավասարության, արդարության, հասարակական համերաշխության ժողովրդավարական սկզբունքներն իրագործելով, միմյանց հանդեպ քրիստոնեական սիրո ոգով ու ավետարանական պատգամներով է, որ կարողանալու ենք բարի արդյունքներ բերել մեր հայրենիքին ու ժողովրդին:

Մեծարգո պատգամավորներ, ձեր քաղաքական դիրքորոշումների ու հայացքների տարբերություններով հանդերձ՝ կոչված եք գործելու համուն մույն նպատակի՝ հայրենիքի զորացման, պետականության ամրապնդման, մեր ինքնության անխաթար պահպանության եւ մեր ժողովրդի բարօրության ու առաջընթացի համար: Մեր ազգային միասնությունը ապահովելը եւ մեր ժողովրդի եռանդն ու կարողությունները դեպի հայրենիքի շենացում ու զարգացում առաջնորդելը այսօր բոլորիս ամենօրյա աշխատանքը պետք է լինի, բոլորիս բարձր պատասխանատվությունը: Այսպես պիտի կարողանանք հաղթահարել մեր երկրի առջեւ ծառացած մարտահրավերներն ու խնդիրները, պաշտպանել մեր հայրենյաց սահմանները, մեր կյանքի խաղաղությունն ու անվտանգությունը:

Հայրապետական Մեր հորդորն է ձեզ, որ առ հայրենիքը սիրով եւ ազգամիջոցով մի ոգով շարունակեք արդյունավորել ձեր ծառայությունը մեր պետությանը եւ ժողովրդին՝ բարի գործակցությամբ ձեռքբերումներ արձանագրելով:

Աղոթում եմք, որ Ամենակարող Աստված խաղաղության մեջ պահի մեր հայրենիքը եւ Իր Սուրբ Աջի հովանու ներքո հավատքի, սիրո, միաբանության մեջ պահպանի մեր ժողովրդին ի հայրենիս եւ ի սփյուռս՝ այսօր եւ հավիտյանս. ամեն»:

Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ Բ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՋ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՈՒՂԵՐՁԸ ԱՆԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՏՈՆԻ ԱՌԻԹՈՎ

Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնից Անկախության տոնի առիթով ողջույն ենք հղում եւ հայրապետական Մեր օրհնությունը բերում մեր ժողովրդին ի Հայաստան, յԱրցախ եւ ի Սփյուռս:

Անկախության տոնի խորհրդով արժեւորում ենք հայրենի պետականությունը վերակերտելու մեր ժողովրդի պանծալի ուղին, որն անցել ենք հայրենիքում ազատ կյանք կառուցելու արդար հույսերով, հաղթահարելով բազում դժվարություններ եւ կրելով մեծ զոհողություններ: Մեր ձեռքբերումները եւ վերընթաց ուղին այսօր քաջալերանք են մեզ՝ հայրենիքով միասնական եւ համերաշխ ոգով իրագործելու մեր բոլոր իղձերը, արիությանը դիմագրավելու ներկա մարտահրավերները եւ նվիրումով ու սիրով շենացնելու մեր երկիրն ու ազգային կյանքը:

Այս տեսլականով մաղթում ենք մեր ժողովրդին հայրենյաց սիրո նորոգված ոգի, գործելու նորոգված եռանդ ու պատասխանատվություն եւ նոր հաղթանակներ:

Աղոթք ենք բարձրացնում երկինք, որ Տերը Ամենախնամ Իր Սուրբ Աջի ներքո խաղաղության մեջ պահպանի հայրենի մեր երկիրը, հավատքով զորացվալ ու շնորհավ լեցուն պահի մեր ժողովրդին՝ մարմնավորելու ազգային զարթոնքի իր բոլոր իղձերն ու տեսիլքները:

Մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսի սերը, շնորհները եւ խաղաղությունը թող լինեն մեզ հետ եւ բոլորի. ամեն:

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՎԵՀԱՐԱՆՈՒՄ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն ընդունեց

Լուս Անջելեսի Կալիֆոռնիայի համալսարանի ռեկտորին

Սկիզբը՝ էջ 1

Զրույցի ընթացքում խոսվեց հայ ժողովրդի մշակութային եւ ազգային ինքնության պահպանման գործում Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի բացառիկ դերակատարության, երկրի եւ եկեղեցու առջեւ ծառացած ժամանակակից մար-

տահրավերների մասին: Անդրադարձ կատարվեց նաեւ Հայոց եկեղեցու առաքելությանը նվիրյալ եւ հավատավոր հայորդիների բերած զորակցությանը եւ Մայր Աթոռի կողմից իրականացվող կրթական ու սոցիալական ծրագրերին:

Ամերիկայի հայ ավետարանչական ընկերակցության պատվիրակությանը

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն ընդունեց Ամերիկայի հայ ավետարանչական ընկերակցության պատվիրակությանը՝ գլխավորությամբ ընկերակցության գործադիր տնօրեն Զավեն Խանջյանի:

Զրույցի ընթացքում անդրադարձ կատարվեց Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու առաքելությանը՝ ազգի միասնականության զորացման գործում: Ընդգծվեց, որ, անկախ տարբեր պայմաններից եւ կրոնական հայացքներից, աշխարհասփյուռ հայորդիների հոգում եւ գիտակցության մեջ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի մշտապես ընկալվել է իբրեւ երաշխավոր ազգային ինքնության պահպանման եւ հարատեւման:

Հանդիպմանը խոսվեց նաեւ հոգեւոր զարթոնքի եւ Հայաստանում ու Սփյուռքի հայ համայնքներում երիտասարդության հետ տարվող աշխատանքների մասին:



Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ Բ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՉ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԽՈՍՔԸ ՄԵՏՐՈՂՈՒՄԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆՈՒՄ «ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ՖՈՒՅԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ԲԱՅՄԱՆԸ

Սեպտեմբերի 24, 2018 թ.

Հարգելի նախագահ Վալս,
Հարգելի վարչապետ Փաշինյան,
Քույրեր եւ եղբայրներ,

Այսօր մեր սրտերը լցված են ուրախությամբ, քանի որ ականատեսն ենք աշխարհի ամենահայտնի թանգարաններից մեկում՝ «Մետրոպոլիտան» արվեստի թանգարանում «Հայաստան» անունը կրող ցուցահանդեսի բացմանը:

Այս հիմնադրությունը մշակութային համընդհանուր լեզվով ներկայացնելու է, թե ովքեր ենք մենք՝ հայերս, եւ որտեղից ենք գալիս: Այն մշակավորում է 14 դարերի ընթացքում մեր ազգի մշակութային ձեռքբերումները, հոգեւոր արժեքները եւ առաջիկա չորս ամիսների ընթացքում բազմաթիվ այցելումների պատմելու է առ Աստված մեր ժողովրդի հավատքի, մեր քրիստոնեական յուրահատուկ ինքնության եւ հնագույն պատմության մասին:

Այստեղ ցուցադրված մշակութային նմուշ-



րել ու եզակի բազմազանություն է ստեղծել քրիստոնեության մերձադասված մեր մշակութային կյանքում՝ հարստացնելով մեր ինքնությունը եւ միաժամանակ պահպանելով մեր իրական ազգային առանձնահատկությունները:

Մեր պատմության ընթացքում ճաշակել ենք մեր աշխարհագրական դիրքի առավելություններն ու փորձությունները: Ստեղծել ենք սքանչելի գեղեցկություն ունեցող նկարազարդ Ավետարաններ ու մատյաններ, փորագրել ենք եզակի հմայք ունեցող խաչքարեր եւ աստվածաշնչյան մեր երկրի ողջ տարածքում կառուցել ենք քրիստոնեական տաճարներ ու վանքեր՝ 4-րդ դարից ի վեր: Մեր հարեւան տերությունների կողմից արյունալի ներխուժումների ժամանակներում էլ ստիպված ենք եղել զենք վերցնել եւ առ Աստված ապավինության մեջ:

Այս ցուցադրությունը թեպետ սահմանափակվում է 4-18-րդ դարերով, այն նաեւ ժամանակակից Հայաստանի մասին է, քանի որ հնարավորություն է ընձեռելու այցելուներին ծանոթանալ եւ սովորել մեր ժողովրդի մասին՝ աշխարհի քարտեզի վրա մտովի սավառնելով մեր Հանրապետությունում եւ պատմական հայրենիքում:

Մեր պատմության ընթացքում ճաշակել ենք մեր աշխարհագրական դիրքի առավելություններն ու փորձությունները: Ստեղծել ենք սքանչելի գեղեցկություն ունեցող նկարազարդ Ավետարաններ ու մատյաններ, փորագրել ենք եզակի հմայք ունեցող խաչքարեր եւ աստվածաշնչյան մեր երկրի ողջ տարածքում կառուցել ենք քրիստոնեական տաճարներ ու վանքեր՝ 4-րդ դարից ի վեր: Մեր հարեւան տերությունների կողմից արյունալի ներխուժումների ժամանակներում էլ ստիպված ենք եղել զենք վերցնել եւ առ Աստված ապավինության մեջ:

Այս ցուցադրությունը թեպետ սահմանափակվում է 4-18-րդ դարերով, այն նաեւ ժամանակակից Հայաստանի մասին է, քանի որ հնարավորություն է ընձեռելու այցելուներին ծանոթանալ եւ սովորել մեր ժողովրդի մասին՝ աշխարհի քարտեզի վրա մտովի սավառնելով մեր Հանրապետությունում եւ պատմական հայրենիքում:

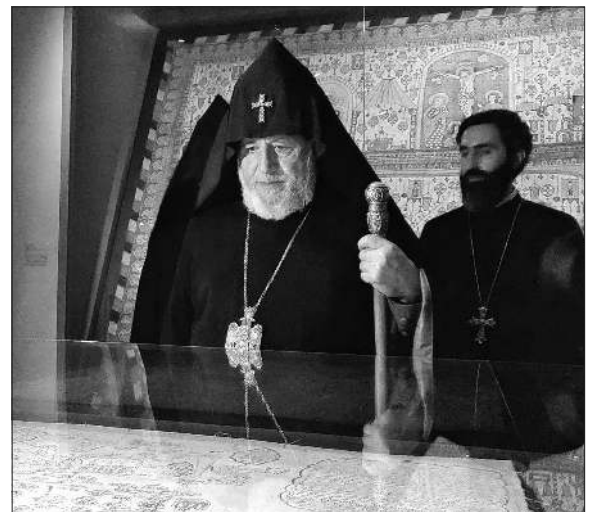
Սիրելի ներկաներ, այս օրինյալ նախաձեռնությունը հնարավոր է դարձել ոչ միայն հայկական եւ այլ աշխարհասփյուռ հաստատությունների կողմից ներկայացված ցուցանմուշների, ինչպես նաեւ մեր բարերարների առատաձեռնությամբ, որոնց բերում ենք Սերգեյան համալսարանը, բայց նաեւ, կարելի է մշել, սնուցվել է դոկտ. Հելեն Էվանսի անսահման սիրով եւ հոգատարությամբ:

Տարիներ առաջ ծնված այս գաղափարը

գաղափար էլ կմնար, եթե չլիներ աշխարհին մեր արվեստը եւ ինքնությունը ցուցադրելու դոկտ. Էվանսի՝ տարիների նվիրումով ու ավյունով կուտակված ջանասիրությունը:

Հիրավի, արվեստի միջոցով մենք կարող ենք դառնում առնչվելու այս աշխարհում Աստուծո արարչական առաքելությանը: Այս համոզումն է, որ մխիթարություն եւ խթանող ուժ է համդիսացել մեր նախնայաց համար Հայոց աշխարհում, ովքեր արարել եւ դարերի խորքից մեզ են ավանդել արվեստի այս հիասքանչ մասունքները: Մենք գոհություն ենք հայտնում Ամենակալ Աստծուն, որ մեզանում ապրում են արվեստի ճշմարիտ ջախակիրներ, ինչպիսիք են տիկին Էվանսը, Մետրոպոլիտան թանգարանի ողջ անձնակազմը՝ առաջնորդությամբ պարոն Վալսի եւ այն բոլորի, ովքեր ներգրավված են եղել այս սքանչելի նախաձեռնության կյանքի կոչմանը:

Այսու՝ մեր բարեպաշտ ժողովրդի մեծ սերն ու երախտագիտությունը հայտնելով՝ ցանկանում ենք հայ ժողովրդի իսկական բարեկամ



դոկտ. Հելեն Էվանսին շնորհել Հայոց Եկեղեցու պատվով բարձր պարգևը՝ «Սուրբ Սահակ-Սուրբ Մեսրոպ» շքանշանը:

Թող Աստված օրհնի ամենքին՝ Հայաստանի Հանրապետության քաջազնիվ բարեկամներին ու աշխարհասփյուռ մեր ժողովրդի բոլոր զավակներին:

**Լրատվական նյութերը՝
Սայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի
տեղեկատվական համակարգի**

ԱՄՏԾՈ ՏՈՒՆԸ՝ ԶԱՐԵՂԵՆ ԿԱՌՈՒՅՑ

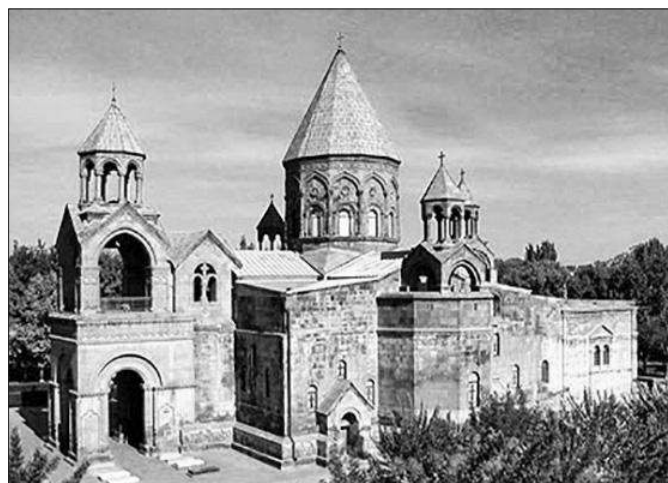
«Ինչպես անձրեն է սնուցում սերմերը, այնպես եւ եկեղեցական արարողություններին մասնակցելն է ամրացնում հոգին շնորհի մեջ»:

Եփրեմ Ասորի

Մեր նախորդ հոդվածում (տե՛ս «Աստծո տունը», օգոստոս Ա, թիվ 15 (515), 2018) խոսել ենք «Եկեղեցի» բառի՝ տարբեր իմաստներով ընկալումների մասին: Անդրադարձել ենք նաեւ հունարեն «էկկղոսիա» եզրույթին:

Հունահռոմեական աշխարհում «էկկղոսիա»-ն սկզբնապես բացարձակ աշխարհիկ նշանակություն է ունեցել. այն ազատ քաղաքացիների ժողովն էր, որն ինչ-որ իմաստով քաղաքական ուժ էր, եւ իր կամքն ու ընտրությունն արտահայտելու իրավունք ուներ: Հունահռոմեական «էկկղոսիա»-ն սկզբնապես շրջանում կրոնական բովանդակություն չուներ: Եզրույթն այս իմաստով հանդիպում է դեռեւս Ք. ծ. ա. Ե դարից սկսյալ՝ Հերոդոտոսի, Քսենոփոնի, Պլատոնի եւ Էվրիպիդեսի երկերում: Ուշագրավ է, որ Գործք առաքելոցում բառը կիրառվել է «հեթանոսների ժողով» իմաստով (ԺԺ 32, 39, 41):

Քրիստոնեության տարածումից հետո «էկկղոսիա»-ն այլ՝ նոր բովանդակություն է



ստանում եւ մեկնվում է որպես «քրիստոնյա հավատացյալների հոգեւոր հավաք, ժողով»: Այսինքն՝ «Եկեղեցի», հոգեւոր իմաստով, հավատացյալների համայնքն է, որի նպատակը Աստծո խոսքը լսելն ու քարոզելն է:

Հին Կտակարանը վկայում է, որ մինչ քրիստոնեության տարածումը՝ Տիրոջ տունը հրեական Տաճարն էր: Քրիստոսն Իր երկրային կյանքի ընթացքում քարոզում էր Աստծո

խոսքը, խոմարիության եւ ներողամտության կենդանի օրինակ ցույց տալիս մահկանացու մարդուն: Աստծո Որդու հարությունից եւ համբարձումից հետո Նրա աշակերտները շարունակեցին տարածել իրենց Ուսուցչի վարդապետությունը...

Քրիստոնեության հոգեւոր ու բարոյական արժեքաբանարգը լույս սփռեց վաղուց արդեն բարոյաբանական խավարի մեջ խառնված հեթանոսական աշխարհի վրա: Մեր թվարկության Ա-Գ դարերում Հռոմեական կայսրությունում, երկրորդ երկրներում քրիստոնյաները ենթարկվում են դաժան եւ անմարդկային հալածանքների: Վաղքրիստոնեական համայնքների անդամները թաքնվում էին անձավներում, անտառներում, նկուղներում, փորձում հնարավորինս մնալ աննկատ: Նրանք երեկոյան ժամերին հավաքվում էին որեւէ գաղտնի վայրում, լսում Տիրոջ խոսքը, աղոթում. այսինքն՝ Եկեղեցին՝ հոգեւոր հա-

մայնքը, արդեն իսկ ձեւավորվում էր: Սակայն արյունալի հալածանքների պայմաններում, բնականաբար, քրիստոնեական եկեղեցիներ եւ առհասարակ հոգեւոր շինություններ դեռեւս չէին կառուցվում: Այս շրջանում քրիստոնյա հազարավոր մարտիրոսներ ու նահատակներ թագադրվեցին սրբալույս պսակով՝ վկայելով առ Տերն ունեցած իրենց հավատի անսասնությունը:

Հակաքրիստոնեական հալածանքները, տարբեր ուժգնությամբ, շարունակվում են նաեւ հեթանոսական Հայոց աշխարհում մինչեւ 301 թ.՝ քրիստոնեության պետականորեն ընդունումը, իսկ հոգեւոր ու բարոյական ճգնաժամում հայտնված Հռոմեական կայսրությունում՝ 313 թ.՝ Միլանի էդիկտի (հրովարտակի) հրապարակումը: Քրիստոնեության տարածումից հետո, ինչպես վկայում են պատմական սկզբնաղբյուրները, հեթանոսական կռապաշտարաններն ու զոհասեղանները հիմնականում կործանվում են, եւ դրանց տեղում կառուցվում են քրիստոնեական մատուռներ ու եկեղեցիներ, կանգնեցվում են փայտաշեն խաչեր: Սա վերաբերում է նաեւ Հայոց աշխարհին, ինչը հաստատվում է Ազգաթանգարանի «Պատմություն Հայոց»-ով:

Շարունակությունը՝ էջ 4

Ստալինյան բռնաճնշումները եւ հայ գրողների մարդկային ու ստեղծագործական ճակատագիրը

1933-1953 թթ. հայ գրողների, գրական գործիչների կյանքն ու ստեղծագործությունն անցան ստալինյան քաղաքական բռնաճնշումների պայմաններում: Ամեն ինչ սկսվեց խիստ գրաքննությամբ, ինչի հետեւանքով արգելվեցին գրքեր, նախնական հարցաքննությունների ենթարկվեցին առանձին գրողներ: Մամուլում եւ ժողովներում միմյանց դեմ ուղղվեցին քաղաքական մեղադրանքներ, եւ սկսվեցին ձերբակալությունները: Այս տեսակետից առանձնահատուկ է 1937 թ. ապրիլի 17–21-ին գումարված հայ գրողների ընդհանուր ժողովը, ուր բոլորը խոսում էին բոլորի դեմ: Եվ, ասենք, Հրաչյա Քոչարի մեղադրանքներն այսպիսին էին. «Վաղարշակ Նորենցի մացիոնալիզմը հասել է այնտեղ, որ իր նորածին որդու անունը դրել է Սասուն՝ երազելով վերադառնալ այդ երկիր», «Եղիշե Չարենցը քար է՝ ընկած մեր գրականության ճանապարհին, ինչքան շուտ դեմ մետենք այդ քարը, այնքան մեր ճանապարհն ավելի բաց ու ազատ կլինի»...

Քաղաքական բռնությունը՝ որպես երկիրը հնազանդության մեջ պահելու ղեկավարման ձև, բոլշևիկները որդեգրեցին սկզբից եւեթ՝ անմիջապես հոկտեմբերյան հեղաշրջումից հետո: Դա սկսվեց քաղաքացիական կռիվներով, հետո ուղղվեց բոլշևիկների պիտակավորած «դասակարգային թշնամու» դեմ, որոնց մեջ էին քաղաքի եւ գյուղի ունեւոր խավի ներկայացուցիչները, հոգեւորականությունը, նախկին զինվորականությունը՝ հատկապես սպայական կազմը, նախկինում այլ կուսակցությունների անդամագրվածները, հին մտավորականությունը, անհնազանդները:

Հեղաշրջումով սկսված քաղաքական բռնությունների այս ալիքը շարունակվեց եւ նոր ձեւ ու բովանդակություն ստացավ Ստալինի իշխանության տարիներին (1924-1953): Ստալինյան բռնությունների զագաթնակետը 1937 թվականն է: Անցյալ տարի լրացավ պետական գործունեության աստիճանի հասցված այդ ոճրագործու-

թյան 80-րդ տարին: Ստալինյան բռնությունների ամբողջ համակազմը մարդկության դեմ գործված հանցանք է, որը պետք է գիտակցվի լրիվ ընդգրկումով, մանրամասների հարացույցով եւ դատապարտվի:

Հայ ժողովրդի մնացորդները նոր-նոր էին փրկվել թուրքական եղեռնից, երբ Հայաստանի խորհրդայնացումից անմիջապես հետո ընկան բոլշևիկյան քաղաքական հալածանքների շուրջվալի մեջ: Հարավից թուրքիան էր, հյուսիսից՝ Ռուսաստանը, որ ձեռք ձեռքի տված ուզում էին բնաջնջել հայ ժողովրդին: Չմոռանանք Քեմալ Աթաթուրք – Լեմին քաղաքական եւ ռազմական դաշինքը, որ ամեն ինչ ուղղեց եւ Հայաստանի առաջին Հանրապետության, եւ նորաստեղծ Հայաստանի խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետության դեմ:

Հայաստանը տոկաց՝ կորցնելով տարածքներ եւ զոհ տալով իր զավակներին: Եթե պետական քաղաքականության վերածված թուրքական 30-ամյա ցեղասպանություն (1894–1924) խորհրդանշական տարեթիվը համարում ենք 1915 թվականի ապրիլի 24-ը՝ Պոլսում եւ մյուս քաղաքներում հայ մտավորականության ձերբակալության օրը, ապա ստալինյան բռնությունների խորհրդանշական օրը 1936 թվականի օգոստոսի 9-ն է: Այնտեղ թուրքական եղեռնն էր, այստեղ՝ խորհրդային:

Մենք հստակորեն պետք է գիտակցենք, որ 1936 թվականի օգոստոսի 9-ը հայ ժողովրդի համար նույնն է, ինչ 1915 թվականի ապրիլի 24-ը՝ որպես հայ գրողների, ընդհանրապես մտավորականության, մաեւ պետական ու կուսակցական գործիչների ընդհանուր ձերբակալության օր: 1915-ին թուրքական հալածանքներն էին, որոնք ավարտվեցին հայ ժողովրդի ազգային ցեղասպանությամբ, 1936-ից սաստկացած խորհրդային բռնություններն էին, որոնք ընդգրկեցին ազգաբնակչության բոլոր շերտերը, բազմահազար բնակչության կյանք արժեցան՝ այս անգամ որպես գաղափարական ցեղասպանություն:

1920-1953 թթ. ՀԽՍՀ-ից ձերբակալվածների, գնդակահարվածների եւ աքսորվածների թիվը հասնում է 56.000-ի, 1949-ին ՀԽՍՀ-ից աքսորված հայերի թիվը 13000 է, ամբողջ ԽՍՀՄ-ից՝ 16000: Նյութերն ամփոփված են 19359 դատական գործերում, որ միասին կազմում է 40000 հատոր:

1946-1948 թթ. հայրենադարձված 89500 հայերից 1000-ին ներկայացվեց քաղաքական մեղադրանք, ինչին հետեւեց նրանց աքսորը կամ Ալբայի, կամ Կրասնոյարսկի երկրամասեր:

Թուրքական ցեղասպանության 1,5 միլիոնի դիմաց սրանք, իհարկե, փոքր թվեր են, բայց չմոռանանք՝ նախ թվաքանակով կրճատվել էր մաեւ հայ ժողովուրդը, եւ ապա ամբողջ ԽՍՀՄ-ի բազմազգ բնակչության ընդգրկումով այդ թիվն անցնում է տասնյակ միլիոններից:

Թերթենք պատմության պահոցների էջերը: Ձերբակալությունների զագաթնակետը 1936 թվականն էր, գնդակահարությունների՝ 1937-1938 թվականները: Ըստ վիճակագրության՝ 1937 թ. հունիս – 1938 թ. հուլիս ամիսներին՝ 13 ամսվա ընթացքում, յուրաքանչյուր 57 վայրկյանը մեկ գնդակահարվել է մեկ մարդ: Պատկերն այս է՝ մեկ օրում 1516 գնդակահարություն, մեկ ամսում՝ 46996, մեկ տարում՝ 553340, 13 ամսում՝ 600236:

Մեկ այլ տվյալ հուշում է, որ աքսորվածների միայն 5 տոկոսն է կենդանի մնացել ու ետ վերադարձել:

Միայն գրական ոլորտից Հայաստանում ստալինյան քաղաքական բռնությունների է ենթարկվել շուրջ 70 մարդ, ցուցակը կազմել են: Այդ 70-ից մեկն Ակսել Բակունցն է, մյուսը՝ Եղիշե Չարենցը:

Բակունցը 1936 թվականի մայիս-հունիս-հուլիս ամիսներին Մոսկվայում Համո Բեկնազարյանի հետ Ուկարահանման էր նախապատրաստում «Ջանգզուր» շարժանկարի բեմադրը, երբ օգոստոսի սկզբին կանչեցին Երեւան, հարցաքննեցին, մե-



ղադրեցին, կուսակցությունից հեռացրեցին ու ձերբակալեցին: Բակունցին խմբակային գործունեության մեղադրանք ներկայացվեց (մեղադրական գործ 4131, ֆոնդ 3036, 8 հատորով, 384 վավերագիր):

Այս խմբի մեջ էր հայտնի կուսակցական գործիչ, տարբեր տարիների՝ լուսավորության ժողկոմ, մարքսիզմ-լենինիզմի ինստիտուտի տնօրեն, համալսարանում տնտեսագիտության դասախոս, մախատեսվող «Հայկական հանրագիտարանի» գիտական խորհրդի անդամ Ներսիկ Ստեփանյանը: Խումբը նրա անունով էլ կոչվում էր «Ստեփանյանի հանցավոր խումբ»:

Այստեղ էր մաեւ այդ տարիների ՀԳՄ առաջին քարտուղար, դարձյալ կուսակցական գործիչ Դրաստամատ Տեր-Սիմոնյանը:

Դատավարության ընթացքում հղիվում էր ժամանակի գրական-մշակութային մշանավոր շատ գործիչների անուններ:

Շարունակությունը՝ էջ 6



Սկիզբը՝ էջ 3

Վաղքրիստոնեական աշխարհում աստիճանաբար հաստատվում է մաեւ մարտիրոսների ու սրբերի մահատակության վայրերում փոքրիկ մատուռների, հետագայում՝ եկեղեցիների կառուցման ավանդույթը: Այս առնչությամբ հարցեր են ծագում՝ արդյո՞ք եկեղեցու՝ քարեղեն կառույցի անհրաժեշտությունը կար, կարո՞ղ են հավատացյալների բոլոր հավաքատեղիները Աստծո տուն համարվել (հողվածում սկզբունքորեն «Եկեղեցի» բառը գրել ենք մեծատառով՝ Քրիստոսի խորհրդական մարմին իմաստով գործածելիս, փոքրատառով՝ քարեղեն կառույց իմաստով կիրառման դեպքում)...

Աստծո տան՝ տաճարի վերաբերյալ հստակ վկայություններ են առկա դեռեւս նախաքրիստոնեական շրջանում՝ Հին Կտակարանում: Տաճարը կառուցվեց Աստծո հրահանգների համաձայն ու Նրա կամքով. սուրբգրային տեղիները մանրամասն

նկարագրում են շինարարության ողջ ընթացքը (*Ա Մնաց. ԻԸ, ԻԹ գլ., Գ Թագ. Ե, 2 գլ., Բ Մնաց. Բ 1-18*), ներքին կահավորումը (*Գ Թագ. 2 14-37, Բ Մնաց. Գ 8-14*), ավագանի պատրաստումը (*Ա Թագ. Ե 23-26*), ուխտի տապանակի եւ սպասքի տեղադրումը (*Բ Մնաց. Ե 4-10*)... Այսինքն՝ Հայրն է պատվիրում Իր տունը տարբերակել մյուս կառույցներից: Հինկտակարանյան տաճարը առանձնանում է իր կառուցվածքով, սրբությամբ, այնտեղ կատարվող երկրպագությամբ ու ծիսապաշտամունքային արարողություններով:

Ի տարբերություն Հին Կտակարանի՝ Նոր Կտակարանում Քրիստոսը որոշակի հրահանգ չի տալիս եկեղեցու՝ քարեղեն կառույցի վերաբերյալ: Նոր Ուխտում առավելապես քննարկվում է հոգեւոր համայնքի՝ որպես Քրիստոսի խորհրդական մարմնի նկարագիրը (*Մատթ. Ժ2 18, Մարկ. Ը 27-30, Դուկ. Թ 18-21, Գործք Ե 11*): Աստծո Որդին

ԱՍՏԾՈ ՏՈՒՆԸ՝

մարդեղացավ ու եկավ այս աշխարհ, որ նոր կյանքի համար վերականգնի, նորոգի աստվածային պատկերով ու նմանությամբ արարված մարդու՝ մեղքերից խեղված բնությունը: Ռուս եկեղեցու հոգեւոր հայր Վասիլի Իգլումինսկին գրում է. «Սուրբ Հոգին, իջնելով աշխարհ, գործում է հոգեւորականների, աստվածաշաշտության, խորհուրդների միջոցով, եւ այդ նորոգումն իրագործում է մշտապես: Միայն եկեղեցում է գործում այդ նորոգիչ ուժը...»:

Աստված երկրի վրա հիմնեց եկեղեցին, որ վերջինս մարդկանց առաջնորդի դեպի փրկություն եւ հավիտենական կյանք: Եթե մարդն իրապես Քրիստոսի վարդապետության հետեւորդ է, չի կարող մերժել հենց Նրա իսկ հիմնած եկեղեցին՝ «...*պիտի շինեն Իմ եկեղեցին, ու դժոխքի դռները այն չպիտի հաղթահարեն...*» (*Մատթ. Ժ2 18*):

Հստակ է, որ եկեղեցուց անջատ կամ առանց նրա չկան ճշմարիտ քրիստոնեություն եւ հոգեւոր կյանք, սակայն միայն քրիստոնեական վարդապետության իմացությունը բավարար չէ մարդու փրկության համար: Վաղքրիստոնեության շրջանում Քրիստոսի աստվածությանը հավատալը, Նրա վարդապետության ընդունումը ենթադրում էին մաեւ Տիրոջ Մարմնին՝ եկեղեցուն անդամագրում, ինչը հաստատում է մաեւ Գործք առաքելոցը (*Բ 42-47*): Հետեւաբար մա, ով հեռանում է եկեղեցուց, հեռանում է մաեւ Տիրոջից: Միայնակ հավատացյալը, որքան էլ մեծ հավատ ունենա, մշտապես ենթարկվում է տարաբնույթ փորձությունների՝ մեղքերի որոգայթ, մարմնական կրքեր, խաբեություն, զոդություն, չարի հարձակումներ եւ այլն: Այդ իսկ պատճառով մա պետք է ամուր կառչի եկեղեցուն՝ որպես փրկարար խարսխի, քանզի

նրա գրկում գտնվելով ենք իրապես զգում եւ ապրում Աստծո հետ կենդանի կապը, Նրա օգնությունն ու պաշտպանությունը:

Երկնային Հորը մոտ գտնվելու համար պետք է գնալ Նրա տուն՝ եկեղեցի. այստեղ ենք լսում մաեւ մեր Փրկչի խոսքը: Տիրոջ եկեղեցուն Սուրբ Հոգու միջոցով են հեղվում շնորհները: Աստվածային շնորհների փրկարար ազդեցությանը հավատացյալը հաղորդ է լինում սուրբ խորհուրդների միջոցով: Ինչպես Հին Կտակարանում էին ծիսապաշտամունքային արարողությունները, սուրբ Պատարագը կատարում են եկեղեցու սպասավորները՝ հոգեւորականները, որոնք իրենց հոգեւոր իշխանությունն ստանում են Ձեռնադրության խորհրդի միջոցով՝ հաստատված դեռեւս առաքյալների կողմից (տե՛ս *Գործք առաքելոց*):

Քրիստոնյա հավատացյալների ամեն մի հավաքատեղի կամ շինություն չէ, որ կարելի է համարել եկեղեցի. Աստծո տունը կառուցվում է հատուկ ընտրված, սրբագործված եւ օծված վայրում: Եկեղեցին նվիրագործված եւ սուրբ է ու երբեք այլ կիրառության համար չպետք է հատկացվի: Այն խորհրդաբանական (mistic) ու նվիրական (sacral) կառույց է, որտեղ կատարվող սրբազան արարողություններն արտացոլում եւ խորհրդանշում են երկնային իրողությունները:

Հայ եկեղեցու հայրերը մեծ ուշադրություն են դարձրել եկեղեցու հիմնարկեքի, օրհնության եւ օծման կանոնների մշակմանը:

ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱՐՈՎՅԱՆ (1809-1848)

ԱՐՈՎՅԱՆԸ ՀԱՅ ՆՈՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԴԻՐ. ՆՐԱ ԲԵՐԱԾ ԳՐԱԿԱՆ- ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՆՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Սկիզբը՝ թիվ 4-9, 11-12, 15-17

Ժամանակի ընթացքում «Վերք Յայաստանի» վեպի ժանրային բնույթի վերաբերյալ գրական մտքի բոլոր կարծիքներին հասկանալի պատճառով չենք անդրադառնում: Բերվածներն էլ բավական են ընթերցելու համար, որ գրեթե բոլորը համակարծիք են մի հարցում՝ Խ. Արովյանի երկը արեւելյան դյուցազներգություն է կամ արեւելյան ազգային վիպասանություն: Բուն ճշմարտությունն այն է, սակայն, որ «Վերք Յայաստանին» իր ժանրով չի տեղավորվում գրականագիտությանը հայտնի տեսական կադապրների մեջ: Եվրոպական վեպերի ու ասիական հեքիաթ սիրավեպերի ժանրային, կառուցվածքային, գեղարվեստական ու այլ յուրահատկություններին քաջածանոթ Խ. Արովյանը նրանց միակողմանիորեն նմանվելու մտքից հեռու էր, ընդհակառակը՝ կարողացել է իր համարի ուժով, համադրելով երկուսն էլ, ստեղծել հայ կյանքը պատկերող, հայի սրտին դուր եկող մի նորարարական վեպ, որը կարդալով մենք հասնեինք ինքնաճանաչման, եւ օտարներն էլ կարդալով մեզ ճանաչեին: Սա, փաստորեն, հայ ժողովրդին բարեկրթելու, ժամանակի առաջավոր ազգերին ճանաչելի դարձնելու ծրագիր էր, որ բարեխղճորեն իրականացնում էր Արովյանը:

Վեպի երկրորդ՝ «Ողբ հայրենասիրի» վերնագիրը հուշում է, որ պահանջվում է լուրջ ու համակողմանի մոտեցում, որովհետեւ «Վերքը» կամ «Ողբ հայրենասիրին», խորենացու, Նարեկացու, Շնորհալու հայտնի ողբերի ավանդների շարունակությունը

լինելով, նորություն էր ու խորապես ազգային թե՛ իր բովանդակությամբ ու թեմայով, թե՛ ժողովրդական տարերքի կյանքը պատկերող դիպաշարով, թե՛ պատմության ու ներկայի համադրումներով, թե՛ իրադարձությունների պատկերումով, թե՛ պատմական դեմքերի կերպավորումով, թե՛ դեպի ապագան միտված գաղափարական ու գեղագիտական հարցադրումներով, թե՛ կերպարակերտման ու պատումի արվեստով:

Կարելի է որոշել գրողի թե՛ ընդհանուր գրական ուղղությունը, թե՛ նրա առանձին որեւէ նշանավոր երկինը: Գրականության տեսաբաններն Արովյանի գրական ուղու տարբեր փուլերում կարող են մատնացույց անել ժամանակի բոլոր ուղղությունների ու հոսանքների դրսևորումները՝ վաղ շրջանի կլասիցիստական բանաստեղծություններից ու աշուղական երգերից, դորպատյան շրջանի սենտիմենտալիզմից ու ռոմանտիզմից մինչեւ լուսավորական ռեալիզմի դրսևորումները: Արովյանագիտությունը չի շրջանցել այս հարցադրումը, սակայն տրվել են հակասական բնորոշումներ. ոմանք Արովյանին ռեալիստ են անվանել, ոմանք՝ ռոմանտիկ, ոմանք՝ թե՛ մեկը, թե՛ մյուսը: Այս կարծիքներից ոչ մեկն էլ միանշանակ ընդունելի չէ ոչ այն պատճառով, որ մեկը լավ է, մյուսը՝ վատ կամ արատավոր: Խոսքը գրողի գեղարվեստական մտածողության եղանակի եւ կերպարաստեղծման սկզբունքների մասին է, որոնց գիտական ճիշտ բնութագրումը նույնպես պահանջում է համակողմանի լուրջ մոտեցում եւ միմյանց սերտորեն շաղկապված

հարցերի հանգամանալից քննություն:

Նուրբ ու բարդ այս խնդրի պարզաբանումն սկսենք նրանից, որ Խ. Արովյանը քաջածանոթ է եղել 18-րդ դ. վերջերին եւ 19-րդ դ. առաջին կեսում ռուս եւ եվրոպական գրականությունների մեջ կիրառվող բոլոր ուղղություններին ու հոսանքներին եւ իր գրական ուղու տարբեր փուլերում հետեւել է իրականության ճանաչման ու պատկերավորման տարբեր սկզբունքների. վաղ շրջանի գրաբար բանաստեղծություններում, ինչպես վերը տեսանք, մա հետեւել է կլասիցիզմի գեղագիտությանը, բարբառախառն բանաստեղծություններում՝ ուշ միջնադարի տաղերգուների եւ աշուղների արվեստին, դորպատյան տարիներին հետեւել է եվրոպական ու ռուսական սենտիմենտալիզմին ու ռոմանտիզմին, այնուհետեւ՝ լուսավորական ռեալիզմին: Իսկ «Վերք Յայաստանի» վեպում առկա են դրանց բոլոր տարրերը՝ ռոմանտիկականի գեղակշռությամբ:

Արովյանը հավատարիմ է պատմական ճշմարտությանը: Անհիմն չէ վեպի առաջին հատվածներում հայ գյուղական տարերքի պատկերների համեմատությունը բալզակյան ռեալիզմի հետ: Չմայած հեղինակի սուբյեկտիվիզմին, հզոր ոգեւորությամբ եւ քնարական շեղումներին՝ ճշմարտացի են նաեւ 1826-28 թթ. ռուս-պարսկական պատերազմի եւ Երեւանի բերդի գրավման դրվագների պատկերումները՝ որպես ռեալիստություն: Ժամանակի ռուսական ռազմական արխիվների ուսումնասիրությանը դա ցույց է տվել Դովի. Թումանյանն իր «Երեւանի պատերազմը եւ Արովյանի «Վերք Յայաստանի» աշխատության մեջ: Սակայն այլ է գլխավոր հերոսի եւ հեղինակի ինքնակերպավորման խնդիրը: Ռոմանտիկ հեղինակն իր իդեալականացրած հերոսին հակադրում է միջավայրին եւ նրա գործողություններով ջանում է փոխել միջավայրի պատկերը, իսկ ռեալիստը, ընդհակառակը, ստեղծում է հերոսի եւ միջավայրի ներդաշնակ պատկեր եւ միջավայրի էությունը ցուցադրում հերոսի միջոցով: Արովյանի Աղասին ռոմանտիկների նախասիրած բացառիկ հերոսն է. ստրկական հնազանդության վարժված քանաքեռցիների հակապատկերն է եւ հեղինակի հայրենասիրության, ազատասիրական գաղափարների, հայ մարդու

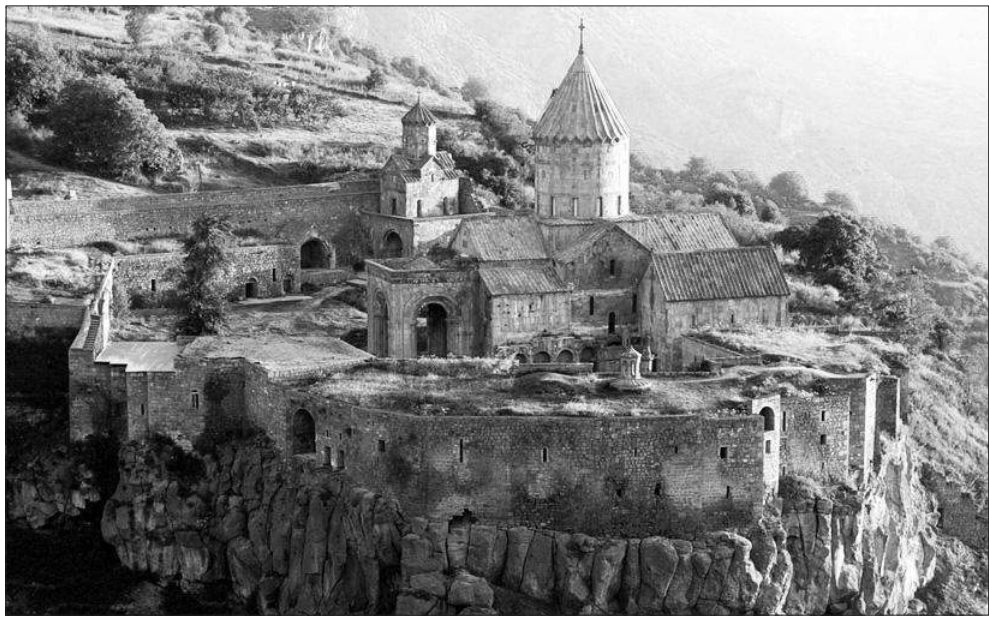


բնավորության լավագույն հատկանիշների խտացումը:

Վեպի ֆաբուլան եւ պատումի յուրահատկությունները: Ֆաբուլան ավելի լայն գրականագիտական հասկացություն է, քան դիպաշար սյուժեն, եւ ընդգրկում է գրական երկի ընդհանուր հյուսվածքին առնչվող բազմաթիվ հարցադրումներ, որոնց թվում եւ պատումը կամ նարատաբանությունը: Վեպի նյութն ընտրելիս Արովյանն ունեցել է լուրջ մտահոգություններ. ի՞նչ թեմա ընտրեր, որի պատկերումը հնարավորություն տար գեղարվեստորեն մարմնավորելու ժողովրդական կյանքն ու տառապանքը, ազատասիրական ձգտումները, պարտադրված խեղճությունն ու հերոսական բնավորությունը, մեր ժողովրդին բնորոշ մարդկային լավագույն հատկանիշները:

Շարունակությունը՝ էջ 7

ՔԱՐԵՂԵՆ ԿԱՌՈՒՅՑ



Այսպես՝ Յայոց ծիսամատյանում՝ «Մաշտոց»-ում, զետեղված են եկեղեցու հիմնարկերի, օրհնության կանոնները (տե՛ս «Գիրք Մեծ Մաշտոց կոչեցեալ», Կ. Պոլիս, 1807, էջ 155), որոնց հեղինակը Դովիան Ա Մանդակունի հայրապետն է (478-490 թթ.): Եկեղեցու հիմնարկերի կանոնում մասնավորապես ասվում է՝ նախապես ընտրվում է եկեղեցու կառուցման վայրը, ապա՝ բերվում են 16 քարերը (12 առաքյալներ, Մարկոս ու Դուկաս ավետարանիչներ, Պողոս առաքյալ եւ ս. Գրիգոր Լուսավորիչ): Զիմքերում տեղադրվում են սուրբ մյուռնոնով օծված 16 քարերը: Տասնվեց սյուներից հինգը հարավային, հինգը հյուսիսային կողմում են հաշվվում, երկուսը՝ արեւմտյան դռան մոտակայքում, իսկ չորսը՝ բուն խո-

րանի չորս անկյուններում: Աստծո տան կառուցման ավարտից հետո կատարվում է նավակատիք, այսինքն՝ նորակառույց եկեղեցին նվիրագործվում է: Այն օրինվում եւ տյառնագրվում է սրբազան մյուռնով: Գմբեթին կանգնեցվող խաչը եւս օծվում է սուրբ յուղով:

Այսպիսով՝ Աստծո տունը՝ եկեղեցին, կառուցման սկզբից մինչեւ ավարտը մաքրագործվում ու սրբագործվում է: Եկեղեցին նաեւ քրիստոնեական դավանանքի տունն է, որտեղ գործում է Սուրբ Դոգու զորությունը, հեղվում են աստվածային շնորհները, հնչում աղոթքներն ու շարականները, կատարվում են սուրբ խորհուրդները, ժամերգություններն ու Պատարագը:

Զիշենք նաեւ, որ քրիստոնեական եկեղեցին, որպես տեսանելի, նյութական իրողություն, որպես շինություն, ձեւավորվել է Վկայության խորանի հիմքի վրա: Դավատացյալը, անշուշտ, ամենուր էլ կարող է աղոթել, սակայն քրիստոնեական յոթ խորհուրդները (լինում են բացառություններ. օրինակ՝ հոգեւորականը կարող է տանը կամ հիվանդանոցում մկրտել եւ հաղորդություն տալ ծանր հիվանդին, ով փ Վիճակի չէ գալ եկեղեցի), աստվածապաշտական արարողությունները կատարվում են միայն եկեղեցում՝ հաստատված կարգի համաձայն՝ հոգեւոր սպասավորների կողմից: Այսպես՝ եկեղեցում կառուցված մկրտության ավազանը, սուրբ խորանն ու Սեղանը առանձնակի ծիսական նշանակություն ունեն խորհուրդների կատարման համար: Ս. Պատարագի սպասքը եւս դրվում է եկեղեցում: Միայն Կարգ հիվանդաց խորհրդի դեպքում, եթե հավատացյալը շատ ծանր վիճակում է, հոգեւորականը կարող է այցելել նրան, ընդունել նրա խոստովանությունը եւ հաղորդել Քրիստոսի սուրբ մարմնին ու արյանը:

Դայաստանում եկեղեցիներ կառուցվել են Դ դարասկզբից. դրանք եղել են բազիլիկ, դահլիճաման եւ գմբեթավոր: Ժամանակի ընթացքում փոփոխվել են եկեղեցիների հատակագծային ու ծավալատարածական լուծումները: Եկեղեցիների տարբեր կերպերն ու տեսակներն ունեն խորհրդաբանական իմաստ: Այսպես՝ եռանավ բազիլիկները մարմնավորում են աշխարհիկ կյանքի հորձանուտով լողացող նավ-եկեղեցին, որը քրիստոնյա հավատացյալներին պետք է հասցնի խաղաղ նավահանգստին՝ երկնային արքայությանը: Խաչաձեւ եկեղեցին հիշեցնում է, որ քրիստոնեության հիմքում Աստծո Որդու փրկագործությունն ու Նրա խաչն են: Բուրաձեւ եկեղեցիներն Աստծո խորհրդական մարմնի՝ եկեղեցու հավիտենականության խորհրդանիշն են:

Դայոց ծիսական ու եկեղեցական կանոնները թելադրել են եկեղեցու՝ նյութեղեն, առարկայական կառույցի ճարտարապետության որոշ առանձնահատկություններ: Դայաստանում դեռեւս վաղ միջնադարում առաջացել է հայկական ճարտարապետության յուրատիպ կառույցներից մեկը՝ որպես տապանատուն ծառայող գավիթը:

Այսպիսով՝ եկեղեցին՝ քարեղեն կառույցը, մաքրագործված, սրբագործված վայր է, Տիրոջ տունը, որտեղ ներկա է կենդանի Աստված, գործում է Սուրբ Դոգու նորոգիչ զորությունը, բաշխվում են աստվածային շնորհները:

Այն փրկարար նավ է, որի նավապետը Տերն է, որ կանչում է Իր մոտ. «Եկեք ինձ մոտ բոլոր հոգնածներդ ու տառապածներդ եւ կգտնեք մխիթարություն» (*Խմբ. Մատթ. ԺԱ 28*): Եվ այս նավում տեղ կա բոլորի համար. երկնային Դայոյը սիրում է մեզ, ու եկեղեցին այն վայրն է, որտեղ Նա մեզ է սպասում անսահման սիրով եւ ջերմությամբ, որտեղ չկա խտրություն սեռերի, ազգությունների, տարիքի, արդարների եւ անմեղների միջեւ, որտեղ որեւէ մեկն ավելորդ չէ... Աստված սպասում է մեզ բոլորիս... Նավ բարձրացողներից ոմանք արդեն հասել են հոգեւոր փորձառության եւ հասունության, ոմանք ասես մանուկ լինեն, որոնց մեղքը դեռեւս չի խոցել ու չի չարացրել, ոմանք էլ նման են կույրի, այսինքն՝ տեսանելի, նյութեղեն խնդիրներն ու տառապանքներն այնքան են լկել նրանց հոգին, որ վախից ամուր փակել են աչքերը, կողպել սրտերն ու հոգիները անտեսանելի Բարության առջեւ: Եվ հենց այստեղ՝ եկեղեցում է գործում Սուրբ Դոգու զորությունը՝ անհնարինը դարձնելով հնարավոր, իսկ մեզ՝ մեղսագործ արարածներին, փոխակերպելով Արարչի արքայության ժառանգորդներին:

Արփինե ԶԱՆԹԿՅԱՆ

ՂԱԶԱՐՈՍ ԱՂԱՅԱՆԻ «ԻՄ ԿՅԱՆՔԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ԴԵՊՔԵՐԸ» ՀՈՒՇԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Սկիզբը՝ թիվ 15-17

1870-1882 թթ.՝ Շուշիում ուսուցչական պաշտոն վարելուց հետո, Աղայանը վերադառնում է Թիֆլիս՝ միանգամայն հիասթափված ուսուցչության ասպարեզից: Այստեղ նրան մոր ոգեւորություն էր սպասվում. այդ ոգեւորության առիթը տիկին Սոֆյա Բաբայանցի մանկապարտեզն էր: Այդ աշխատանքի համար նա պարտական էր պետերբուրգյան տարիների իր ընկերոջը՝ Ավետիք Բաբայանին: Վերջինս, տեսնելով Աղայանի ջլատված վիճակը, նրան խորհուրդ է տալիս հանգստանալ: Ա. Բաբայանի համեստ բնութագրումով Աղայանը հարկավոր էր մանկապարտեզին, որ ազգային-ժողովրդական տարր մտցնել պարտեզի մեջ եւ ազգային ծաղիկներ բուսեցնել: Այս աշխատանքն Աղայանին թույլ է տալիս մտածելու, որ ինքը «զարմանալի աստղի տակ է ծնված», որ իր ձեռք բերած բարոյական եւ մտավոր հարստությունը բախտավորություն է: Նվիրվելով մանկական գրականությանը՝ Աղայանը կազմում է «Ուսումն մայրենի լեզվի» դասագրքերից երկուսը:

Հուլիանական մեջ Աղայանն իր առաջին սիրահարվածության մասին խոսում է մանկությունը ներկայացնելիս: Մայիկոն Ղազարոսի միակ դասընկերն էր Շամշուղայի ծխատեր քահանա տեր Պետրոսի մոտ ուսումնառության ժամանակ: Հուլիանական հետագա էջերում, երբ Աղայանը բավական հասուն մարդ էր եւ արդեն հայտնի անհատականություն, Մոսկվայում սիրահարվում է Վարվարա Պետրովնային: Այդ զգացմունքը միանգամայն տարբեր էր փոքր հասակում զգացածից: Վարվարային Աղայանը ներկայացնում է որպես կիրթ, բազմակողմանի զարգացած, ազատամիտ գաղափարներ ունեցող աղջկա: Աղայանը խորությամբ հասկանում էր, որ չէր կարող կյանքը կապել օտար միջավայրում մե-

ծացած, միանգամայն այլ մշակույթ կրող աղջկա հետ:

1868 թ. Թիֆլիսում հայ օրիորդի հետ անսպասելի ճակատագրական հանդիպումը շրջում է Ղազարոսի կյանքի ընթացք՝ մեկընդմիջտ նրան կապելով այդ աղջկան: Հանդիպման մույն օրը նա սկսում է տեղեկություններ իմանալ նրա մասին: Այդ հարցում նրան օգնում է քեռակնոջ մայրը, որ աղջկա հարեանությունը էր ապրում: Համահիպումից երեք օր անց Աղայանը մշտնադրվում է Եփրեմիայի (Փեփեի) հետ: Նրանց հարսանիքը տեղի է ունենում 1868 թ. հոկտեմբերի 22-ին: Աղայանը եւ Փեփեը համատեղ կյանքի ընթացքում ունենում են վեց երեխա, որոնցից երկուսը՝ Սոման եւ Հայկը, մահանում են մանուկ հասակում՝ խոր վիշտ պատճառելով ծնողներին: «Սարսափելի բան է առաջին կսկիծը որդեկորույս ծնողի համար: Մոր վիշտը շատ ու շատ խոր էր, բայց սիրտն էր զցում եւ հալվում, մաշվում, իսկ ես գոռում էի զազամի պես, որ դուրս մղեմ սրտիս կսկիծը»,- դառնությամբ գրել է հուլիանցի (հ. 4, էջ 478): Երկու երեխաներին հետեւում է մյուս զավակի՝ Վիգենի կորուստը: Այդ կսկիծից մահանում է Փեփեը՝ Աղայանի խնամքին թողնելով երեք անչափահաս երեխաներին: Իր հարազատ մարդկանց կորստից հետո գրողի կյանքում դժվարին շրջան է սկսվում. «Շատ անգամ է պատահել, որ ես ուզեցել եմ մի ամիսը հուրդ եւ ամիսը բան բռնել, բայց տեսածի, որ լավ բան չէ արածս, զավակներս կարող են մնալ իսպառ անխնամ» (հ. 4, էջ 499):

Շիրվանզադեն իր «Կյանքի բովից» հուլիանական մեջ հիշատակում է Աղայանի այդ դժվարին վիճակը, բայց որոշ ժամանակ անց, երբ հանդիպում է Աղայանին, ներկայացնում է նրա կերպարանփոխությունը՝ պայմանավորված նրա երկրորդ ամուսնությամբ. «Նա ինձ ծանոթացրեց իր կնոջ հետ, որ նույնպես այրի էր, բայց ան-

զավակ» (Շիրվանզադե Ա., Երկերի ժողովածու, հատոր 5, եր., 1988, էջ 197):

Աղայանն իր հուշագրությունն ավարտում է խոր լավատեսությամբ. «Ես նորոգվեցի հոգով եւ մարմնով, եւ սրա արդյունքն եղավ իմ «Արեգնագան»-ը, «Տորք»-ը եւ սրանց հաջորդող գրածներս»: Հուլիանական ավարտում է հետագայում որոշ փոփոխությունների ենթարկված «Լուսնահաչ» բանաստեղծության մախնական տարբերակով (հ. 4, էջ 500).

Բայց լուսինը բակ բոլորած՝ շարունակում էր իր ճամփան, Համարելով, թե չի լսում, որ իր վրա հաշողներ կան...

Աղայանի հուշագրության ճանաչողական եւ գեղարվեստական արժեքը հեղինակի կողմից անցյալի դեպքերին եւ իրադարձություններին գեղագիտորեն մոտենալու, ժամանակակից գործիչների հետ ունեցած առնչությունների միջոցով նրանց բնութագրելու եւ հուշերը վերարտադրելու հեղինակային ինքնատիպ մոտեցման մեջ է: Գրողը ներկայացրել է ժամանակաշրջանի ազգային-հասարակական կյանքում տեղ գտած խնդիրները, հայկական կենցաղին բնորոշ հատկանիշները՝ հեղինակային երեալականության համատեքստում արժեւորելով եւ հաճախ ցույց տալով դրանցում տեղ գտած թերություններն ու բացթողումները: Երկն արժեքավոր է մասնավորապես բարքերի գեղարվեստական պատկերների հարստությամբ: Հուլիանական կերպարակերտմանը հատուկ են զուգահեռ հակադրությունը, հերոսների բեւեռացման միջոցով մեզ հայտնի գործիչների դիմաստվերների կերտումը: Հեղինակի կերտած կերպարները որքանով որ վավերագրական են, այնուամենայնիվ, Աղայանը կտրուկ է իր բնութագրումներում ու երբեմն՝ սուբյեկտիվ: Նա հայտնի ամձանց ներկայացնում է սեփ եւ սպիտակի միջակայքում, իսկ գործողությունների եւ մարդկային



բարդ փոխհարաբերությունների կենտրոնում՝ իրեն: Այդ բնութագրումներն զգալիորեն անձնական տարրի գերակշռություն ունեն եւ երբեմն ծայրահեղության են հասնում:

Ամփոփելով նկատենք, որ Ղազարոս Աղայանի «Իմ կյանքի գլխավոր դեպքերը» հուլիանական արժեքավոր երկն ընդգրկում է մարդկային ներաշխարհի բացահայտման, ստեղծագործական ընթացքի, ձեռքբերումների եւ բացթողումների մասին հեղինակի անձնական դիտարկումները: Արեւելահայ գրական արձակում մոր սկիզբ առած գրական այս ժանրը հեղինակային ինքնատիպ լուծումների շնորհիվ տարաբնույթ դիտարկումների հնարավորություն է ընձեռում՝ իր ամբողջության մեջ ցույց տալով ժամանակի գրական-մշակութային կյանքի վերաբերյալ բավական արժեքավոր տեղեկություններ: Հմուտ գեղագետի տեսադաշտում ավանդական գյուղաշխարհի կյանքն է՝ իր դժվարությունների եւ մարդկանց կենցաղի պատկերներով: Դրան զուգահեռ՝ ներկայացված է գրական-մշակութային աշխուժությամբ ապրող քաղաքների՝ Թիֆլիսի, Մոսկվայի եւ Պետերբուրգի պատկերը:

ԱՆՆԱ ԹՈՐՈՍՅԱՆ

Ստալինյան բռնաճնշումները եւ հայ գրողների մարդկային ու ստեղծագործական ճակատագիրը

Սկիզբը՝ էջ 4

Մեղադրական եզրակացությամբ Բալունցը եղել է՝

«1. ...հակահեղափոխական, տրոցկիստական, նացիոնալիստական կազմակերպության անդամ, որը 1934 թ. դեկտեմբերի 1-ին սպանել է Կիրովին եւ հետագայում նախատեսում էր այդպիսի տեռոր՝ ընդդեմ ՀամԿ(Բ)Կ եւ խորհրդային իշխանության,

2. 1930 թ. Չարենցի հետ կազմակերպել է հակահեղափոխական գրողների կազմակերպություն: 1933 թվականից գլխավորել է կենտրոնը, որը նպատակ ուներ սպանելու Ստալինին, նախապատրաստում էր մահափորձ Բերիայի դեմ,

3. կազմակերպությունը կապված էր Մոսկվայի կենտրոնի հետ (Վաղարշակ Տեր-Վահանյան եւ ուրիշներ)» (3, էջ 55):

Բալունցի գնդակահարությունը իրականացրել են դատավճիռը նրան հայտնելուց մեկ օր հետո: Մեկ ամբողջ օր Բալունցն սպասել է իր մահվանը: Ի՞նչ է մտածել, ի՞նչ ապրումներ է ունեցել, ի՞նչպես է դիմացել...

Այդ գիշերը Բալունցի կյանքի վեպն է:

Բալունցի գնդակահարության տեղի հարցը շատ տեսակետներ է հարուցել: Բալունցի դատական գործի մեջ այդ կապակցությամբ վկայություններ չկան եւ ըստ ժամանակին ընդունված գործավարության՝ չպետք է լինեին: Բալունցի գնդակահարության տեղի վերաբերյալ եղել են պարակառն վկայություններ եւ գրույցներ: Այդ մասին կա միմիայն մեկ ստույգ վկայություն, որ պահպանվել է Գուրգեն Մահարու «Ծաղկած փշալարեր» վիպակում:

Մահարու խոսքի ստուգությունը կասկածի ենթակա չէ, որովհետեւ բանումն նրան եւ մի քանի այլ ձերբակալված գրողների պատմել է ՆԳԺԿ-ի պետ Մուղդուսու գլխավորած պատժիչ խմբի՝ Բալունցին գնդակահարողներից մեկը՝ Երեանի բանտի պետ Սահակ Ասլանովը, ում այդ ժամանակ եւս ձերբակալել էին եւ պետք է գնդակահարեին: Ըստ այդմ Բալունցին գնդակահարել են Երեանում՝ Թոխմախ լճի մերձակայքում (4, էջ 340):



Պահպանվել են Բալունցի հարցաքննությունների 10 արձանագրություն, բանտից ՀԿ(Բ)Կ Կենտկոմի առաջին քարտուղար Ամատունուն, ՀԽՍՀ-ում ԽՍՀՄ ներքին գործերի ժողովրդական կոմիսարիատի լիազոր, պետամվտանգության մայոր Մուղդուսուն, նաեւ Անդրկովկասյան զինվորական հանձնաժողովի դատախազի անուններով հասցեագրված 4 դիմում: Գործում գետեղված են նաեւ ցուցմունքներ այլ քաղբանտարկյալների հարցաքննություններից, առերեսման, դատական նիստերի, զինվորական հանձնաժողովների խորհրդակցությունների այլեայլ արձանագրություններ, մեղադրական եզրակացություն, դատավճիռ, գնդակահարությունն ի կատար ածելու տեղեկանք եւ այլ նյութեր:

Ակտել Բալունցի կյանքն ընդհատվեց թռիչքի մեջ՝ 38 տարին մոր էր բոլորել, երբ գնդակահարվեց՝ մեղադրվելով ժամանակի բոլոր մեղքերի մեջ՝ որպես «ժողովրդի թշնամի», «ազգայնամուլ», «ախաբեկիչ», «հակահեղափոխական» եւ «տրոցկիստ»: Ձերբակալվել է 1936 թվականի օգոստոսի

9-ին, գնդակահարվել է 1937 թվականի հուլիսի 8-ին:

Հիմա տեսնենք, թե այս ամենի մեջ ինչպես է երեւում այս արտակարգ մուրբ ու զգայուն գրողի ու մարդու, իր հայրենիքի միդիալ քաղաքային կերպարը: Այս տեսակետից եղած նյութերը լուսաբանելու կարելուր նախադրյալ են նաեւ Բալունցի արդարացման կապակցությամբ նրա կնոջ՝ Վարվառա Չիվիջյանի վկայությունները՝ գրված 1955 թվականին (2, էջ 324-33):

«Կալանքի ժամանակ նրա հետ ունեցել եմ երեք տեսակցություն՝ 1936 թ. սեպտեմբերի վերջին, հոկտեմբերին եւ նոյեմբերին»,- գրում է կինը եւ ներկայացնում: Առաջին հանդիպման ժամանակ Բալունցը «քիչ էր փոխվել <...>, զգացվում էր, որ իր ձերբակալությունը համարում է ինչ-որ թյուրիմացության հետեւանք, որը շատ շուտ պիտի բացահայտվեր» (2, էջ 328):

Հոկտեմբերի այցելության ժամանակ Բալունցի սպիտակեղենը տանը լվանալիս շապիկի վրա նկատում է արյան հետքեր: Այնուհետեւ. «Բալունցը մեկ ամսվա ընթացքում այնքան էր փոխվել, որ ես դժվարությամբ ճանաչեցի այն մարդուն, ում գիտեի երկար տարիների ընթացքում: Ամբողջ տեսակցության ժամանակ Բալունցը հեծկտում էր՝ կորցնելով ինքնատիրապետումը, <...> քամելով արցունքից ամբողջովին խոնավ թաշկինակը»:

Բալունցը կնոջն է վերադարձրել Մոսկվայի երկրի ռուսերեն ժողովածուն (առաջին երեք ամիսներին թույլատրել են գեղարվեստական գրականություն), որի մեջ գետեղված «Պարան» նորավեպի առանձին բառերի տակ կինը նկատել է մատիտով մշված կետեր, իսկ լուսանցքները սեղմված-ընդգծված էին եղունգով. «բովանդակությունը բացահայտեց նրա բարոյական ծանր կացությունը»:

Բալունցն արդեն նույնական չի եղել, նրան այնքան էին տանջել, որ փոխվել էր:

Երրորդ այցելության ժամանակ, արդեն մահապատժի սպասումով, իրեն պահել է

հանդարտ: Կնոջը հարցրել է Մոսկվայի մորավեպի մասին. «Հը, ընթերցել ես...»: «Ծանր է»,- պատասխանել է կինը: Բալունցը շարունակել է. «Ամուր եղիր, հաշվիր, որ վթար է եղել, եւ ես վթարի եմ ենթարկվել»:

Վերջին երկու այցելություններին ներկա է եղել նաեւ 12-ամյա որդին՝ Սեւադան, ում հետ շատ կապված էր: Դիմելով տղային՝ ասել է. «Դու շատ կամաչես եթե քո հորը երեւանի փողոցներով տանեն դատարան: <...> դու մի ամաչիր քո հոր համար, հիշիր, հայրդ այնպիսի բան չի արել, որի համար կյանքում պիտի կարմրես»:

Կինը մտաբերում է նաեւ իր վերջին այցելությունը. «1937 թ. հուլիսի 18-ին չընդունեցին իմ տարածը՝ ասելով, որ Բալունցն արդեն աքսորվել է» (2, էջ 329):

Խաբել են, քանի որ 10 օր առաջ արդեն գնդակահարվել էր:

Իսկ խաբելը, ինչպես միշտ, նաեւ այդ տարիներին պետական քաղաքականություն էր: Հետո՝ ավելի ուշ, Բալունցի մոր հարցումին պատասխանել են, որ նրա որդին մահացել է 1945-ի նոյեմբերին: Հերթական խաբեությունը:

Ավելացնենք, որ որպես «ժողովրդի թշնամու» կին՝ 1937 թվականի սեպտեմբերի 17-ին ձերբակալել են նաեւ Վարվառա Չիվիջյանին, 8 ամիս առանց հարցաքննության պահել բանտում, հատուկ խորհրդակցության որոշմամբ ուժ տարով աքսորել Տեմինկովյան ճամբար, որտեղից վերադարձել, բնակվել է Գորիսում՝ Բալունցի հայրական տանը եւ զբաղվել որդու դաստիարակությամբ:

Նրա ձերբակալությունից հետո բռնագրավել են Երեւանի տունը՝ անապատառ թողնելով որդուն եւ քաղցկեղով հիվանդ մորը, միաժամանակ տանելով նաեւ Բալունցի ձեռագրերը:

Շարունակելի

Դավիթ ԳԱՍՊՐՅԱՆ
Բանասիրական գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր

ՀԱՅՐ ԱՆԴՐԵԱՍ ԿՈՆԱՆՈՍ

Եվ այսօր նորից քո մասին եմ ուզում խոսել: Եվ այսօր նորից դու ես ինձ թեման տվել: Եվ նորից այսօր խմորվում է իմ մեջ այն ամենն, ինչ տեսնում եմ շուրջս՝ հանդիպելով քեզ իմ կյանքի ճանապարհներին: Իմացիր, որ բոլոր թեմաները, որոնց մասին խոսում եմ, կապված եմ նաեւ քեզ հետ, որովհետեւ ամբողջ շաբաթ այնքան հաղորդագրություններ, զանգեր, էլեկտրոնային մամակներ եմ ստանում: Բացի այդ, ես էլ մի անցորդ եմ այս աշխարհում, քայլում եմ այս աշխարհի ճանապարհներով, շրջում այս երկրում, այս քաղաքում... այս տանջված, հարուստ եւ միաժամանակ աղքատ, գեղեցիկ եւ միաժամանակ կեղտոտ քաղաքում եւ հանդիպում եմ դեպքերի, տեսնում եմ դեմքեր, որ մտածելու, խորհելու տեղիք եմ տալիս:

Եվ ինչո՞ւ եմ ասում այս ամենը: Ասում եմ, որովհետեւ հաճախ չէ, որ լինում եմ քաղաքի կենտրոնում, սակայն շաբաթ օրվա մի երեկո ինձ հրավիրեցին քարոզի Աթենքի կենտրոնում գտնվող մի եկեղեցում: Երկար ժամանակ էր՝ դուրս չէի եկել շաբաթ երեկոյան: Վերադառնալիս ճանապարհներին տեսնում էի երիտասարդների մեծ բազմություն: Քաղաքն ամենուր լի էր երիտասարդներով, որ դուրս էին եկել զվարճանալու, ուրախանալու, թեթևանալու, հանգստանալու, ինչ-որ բան զգալու, ինչ-որ բան գտնելու. բոլորն էլ ինչ-որ բան եմ փնտրում... Այն ժամին, երբ ես տուն էի վերադառնում՝ պատրաստվելու հաջորդ օրվա սուրբ Պատարագին, հանգստանալու, քնելու, երիտասարդներն ու պատանիները դուրս էին թափվում տներից՝ գտնելու ինչ-որ գեղեցիկ բան: Եվ քանի որ ես էլ համեմատաբար երիտասարդ եմ մյուս քահանաներից ու նաեւ դպրոցում շփվում եմ պատանիների հետ, ինձ հանգիստ էր զգում նրանց մեջ, առանց ամաչելու մայում էի նրանց դեմքերին: Ուզում էի

ԴԱՐՁԻՐ ԱՄԵՆԱԳԵՂԵՅԻԿ ԴԵՄՔԸ
«Ամտեսանելի անցումներ» ռադիոհաղորդումներից

հասկանալ՝ ինչ եմ զգում այդ երեխաները:

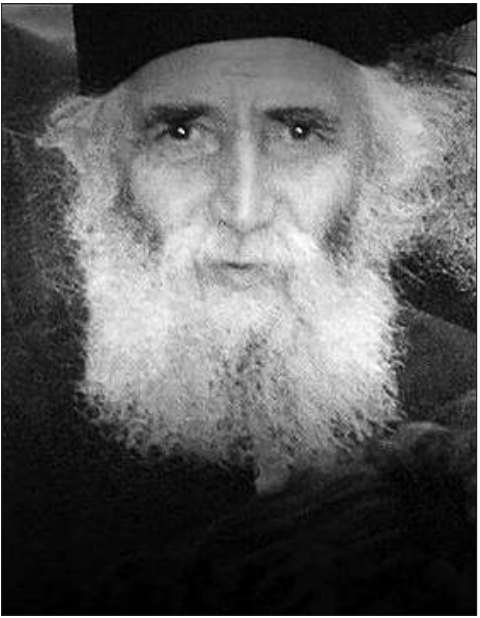
Վերադառնալիս մտա մետրո: Նստեցի վերջին վագոնը՝ մտածելով, որ այնտեղ ավելի քիչ մարդ կլինի: Բայց վագոնը լի էր մարդկանցով, որոնք հիմնականում օտարերկրացիներ էին, շատ քիչ հույներ կային: Հաջորդ կայարանում օտարերկրացիների մեծ մասն իջավ, եւ ներս մտան անթիվ-ամհամար երիտասարդներ (հավանաբար կինոթատրոնից էին գալիս, որ գտնվում էր մոտակայքում)՝ ումանք զգալիորեն մազերով, ումանք զուգված-զարդարված, ումանք պատռված տաբատներով, հիմնականում ժամանակակից, տարօրինակ, վայրի հագնված. երկաթե գոտիներ, շորերին տարօրինակ պատկերներ, մազերը սարքած մոր ոճով, ինչպես եմ դրան ասում... Է՛մո, ճիշտ եմ ասում, Է՛մո, այսինքն՝ շուռ տված մազեր, դեպի դեմ սանրված. ասես ետեւից քամի էր փչել ու բոլոր մազերն առաջ բերել: Ահա այս դեմքերը՝ ներկած աչքերով, շրթունքներով, այտերով, օծանելիքներով ողողված, մոր հոտով լցրին վագոնը: Կորավ նախկին հոտը, որ բերել էին պակիստանցիները, կալկաթացիները եւ բազմաթիվ այլ օտարերկրացիներ (ինձ ճիշտ հասկացեք, ռափստ չեմ, պարզապես ասում եմ, որ հոտն ուրիշ է), ու վագոնը լցվեց օծանելիքով, ծիծաղով, աղմուկով:

Եվ ես նրանց էի մայում: Սկզբում ծիծաղում էին ինձ վրա, ծաղրում, հետո տեսան, որ ես էլ որոշ չափով երիտասարդ եմ, զգացին հավանաբար տարիքային մոտիկություն ու երեւի մտածելով՝ «Ո՛չինչ, մեր մարդը չէ, բայց տարիքով մոտ է», սկսեցին հարմարվել իմ ներկայության հետ ու այլեւ չծաղրել:

Իսկ ի՞նչ էի անում ես: Այդպես նրանց մայելով՝ փորձում էի նրանց կերպարանքից հեռացնել այն ամենն, ինչ ինձ դուր չէր գալիս: Այսինքն՝ ինձ նկարիչ էի պատկերացնում՝ խոսելով ինքս ինձ հետ. «Եկ մի քիչ նկարչու-

թյուն անենք: Տեսնո՞ւմ ես այս երիտասարդին: Ետ տար նրա «Էմո»-ի ոճով մազերը, բացիր, թող երեւա դեմքը, գեղեցկացրու, մաքրիր նրա դեմքը: Շատ պզուկներ ունի: Ո՛չինչ, կառելուր չէ, երիտասարդներ եմ, պզուկ էլ կունենան»: Այս ամենն անելուց հետո մաքրեցի շուրթերի, աչքերի ներկը, կարգի բերեցի որոշ շորեր, հագցրի պակասող շորերը, հանեցի ավելորդները: Դեմքը մի քիչ խաղաղվեց... Հետո ավելի խորացա այս երեխաների աչքերի մեջ, որ լարված, դժգոհ հայացքներ ունեին, որ ժամանակ առ ժամանակ հիմար կատակներ էին անում ու ծիծաղում մի փոքր մյարդային, ջղածգված ծիծաղով, որի մեջ հոգեւոր խաղաղություն չկար: Դա հոգին հանգստացնելու ուրախություն չէր, այլ մի ուրիշ՝ այդ պահին թեթևանալու ուրախություն:

Այդպես մտովի մաքրեցի, փոխեցի նրանց տեսքը: Կարծում եմ՝ տեսել եք իմ սրբապատկերներ, որ չեմ երեւում, սեւացած եմ, փոշոտ: Երբ նկարիչներն ու հատուկ մասնագետներն այդ նկարները ռետուշ են անում ու մաքրում, տակից երեւում է շատ գեղեցիկ սրբապատկերը՝ անհավատալի գեղեցիկ: Եվ ասում ես. «Այս փոշոտ, խանձված, վնասված նկարն ինչքան գեղեցիկ է տակից»: Այս բանը զգացի նաեւ ես իմ այդ նկարչությունն անելուց հետո: Դրա համար է Աստված ինձ քահանա դարձրել, որպեսզի կարողանամ թափանցել մարդկանց հայացքների մեջ ու տեսնել այն ամենն, ինչ որ շատերը չեն կարող հեշտորեն տեսնել: Ինչո՞ւ: Որովհետեւ սովորել եմ շփվել մակերեսայնորեն, տեսնել միայն այն, ինչ ցույց է տալիս դիմացինն արտաքինապես, եւ ոչ այն, ինչ ցույց է տալիս իր սիրտը՝ սառը, ծաղրական, անտարբեր, թեթևամիտ, խակ հայացքի ետեւում: Գնա դեպի խորքը, փորձիր գտնել խորքում եղածը եւ լսիր այն շարականը, որ երգվել է նրա մկրտության ժամանակ, երբ մո-



րածին էր դեռ. «Դուք բոլորդ, որ ի Քրիստոս մկրտվեցիք, Քրիստոսով զգեստավորվեցիք (Գաղ. Գ 27), ալելուիա»:

Անկեղծ եմ ասում քեզ. փնտրում էի Քրիստոսին այդ դեմքերի մեջ, այդ զգալի մազերով, վայրի հայացքներով, տարօրինակ հագնված երիտասարդների մեջ, որ ծիծաղում էին ջղածգորեն, ծաղրում մեկը մյուսին, խաղում մեկը մյուսի հոգու հետ ու քրքշում միասին: Եվ անկեղծ եմ ասում. արածս ուղղումներից հետո այն, ինչ որ մնաց յուրաքանչյուրից, մի սուրբ դեմք էր, շատ գեղեցիկ դեմք: Գնացք մտած ու աղմուկ, ճիչ ու աղաղակ բարձրացրած այդ երիտասարդներից յուրաքանչյուրին տեսնում էի այնքան գեղեցիկ, տեսնում էի սուրբ աղջիկների ու սուրբ տղաների: Եվ խորհում էի ինքս ինձ. «Տես, Աստված այս երեխաներին էլ է ստեղծել սրբեր դառնալու համար: Նրանց սաղմնավորումը մոր որովայնում Աստծու սխալը չի եղել:

Շարունակությունը՝ էջ 8

ԽԱԶԱՏՈՒՐ ԱՐՈՎՅԱՆ
(1809-1848)



Սկիզբը՝ էջ 5
Որոշումները նրան կանգնեցնում են հայության կյանքի վերջին կարեւոր իրադարձությունների՝ 1826-28 թթ. ռուս-պարսկական պատերազմի վրա, երբ ռուսական զորքի եւ հայ կամավորների միացյալ ուժերով ծավալված ռազմական հաղթական գործողությունների շնորհիվ գրավվեց Երևանի բերդը, եւ Արեւելյան Հայաստանի մի զգալի մասը, ազատագրվելով խանական Պարսկաստանի լծից, անցավ Ռուսաստանի տիրապետության տակ: Վիպական գործողությունները եւ դրանք իրականացնող հերոսները իրական եմ, ինչպես Արովյանն ինքն է ասել, «շինովի» չեն: Բայց Արովյանի ոճի գլխավոր յուրահատկությունն այն է, որ նա չի բավարարվել պատկերվող իրականության մասին միայն ճիշտ պատկերացում տալով: Ամեն ինչ նա ենթարկել է իր գրողական սուբյեկտիվ կանքի թելադրանքին, ամեն ինչի մասին արտահայտվել է

բուռն զգացմունքայնությամբ՝ չթաքցնելով մեր ժողովրդի կրած դժոխային տառապանքների՝ իրեն պատճառած խոր վիշտը, համակրանքներն ու հակակրանքները, Աղասու եւ ընկերների քաջագործությունների եւ երեսանի բերդի գրավման առիթով անափ ոգեւորությունը:

Այս իրողությունն արտաքուստ անհարիր է էպիկական սեռին, որտեղ հեղինակը պետք է որ աննկատ մնար՝ որպես դեպքերը կամ պատումը անկողմնակալ ներկայացնող, պասիվ շարադրող: Սակայն զգացմունքային այս բուռն ու անսանձ հեղեղն էլ իր հետ բերել է որոշ նկատվող կամ աննշմարելի թերություններ, Մ. Նալբանդյանի ասած՝ որոշ «մոռացություններ»:

Վեպի կառույցը նույնպես ինքնատիպ է: Հառաջաբանը, երեք գլուխները, չափածո հատվածները եւ «Չանգի» հավելվածը վեպի բաղադրամասերն են: Թվում է, թե վիպական գործողությունները երեք գլուխներում պետք է զարգանային բնական ընթացքով, այսինքն՝ առաջին գլխում սկսված գործողությունները պետք է շարունակվեին երկրորդ եւ երրորդ գլուխներում: Սակայն առաջին գլխում պատկերված գործողությունները շարունակվում են հիմնականում երրորդ գլխում: Իսկ երկրորդ գլուխը, ուր ավելի շատ եմ քնարական շեղումներն ու չափածո հատվածները, կատարում է էական այլ դեր՝ մարմնավորելով հեղինակի գաղափարական ու գեղագիտական հիմնական հարցադրումների մի զգալի մասը:

Իր հիմնականատկով տարված՝ ոգեւորության «իրեղեն Պեզասով» Արովյանը երբեմն թռել է գործողությունների վրայով, տարվել շեղումներով, որոնք հեղինակին եւ հայությանը մտահոգող խնդիրների՝ «Հայաստանի վերքերի» շուրջ անկեղծ խորհրդածություններն են կամ լարված գործողությունից ընթերցողին մի պահ շեղելու նպատակով բերված կարճ, զվարճալի պատմություններ: «Ընչանք երեսան գնալը մեկ քանի ամիս ժամանակ ունեի, Էնդու համար էսպես ճամփես ծռեցի: Ձմեռն անց ա կացել, ամառն եկել, վայ նրան, ու էս շոգին գմար էկտեղ. Ես պետք է գնամ. Ով ուզի՝ հետս գա»:

Արովյանական ոճի գլխավոր յուրահատկություններից մեկը հազվագյուտ անկեղծությունն է, ընթերցողին իրեն խոհակից կամ անմիջական գրողական դարձնելու բացառիկ արվեստը: Ինքը գիտակցել է, որ քնարական շեղումների պատճառով խախտվում է վիպական գործողության թույլատրելի կառույցը. «Լավ չի սկսած գործը թողալ ու էսպես քարոզ ասիլ, ես էլ գիտեմ: Ամա սիրտս չի դիմանում, ես ի՞նչ անեմ», - խոստովանել է նա: Սակայն հեղինակը, իր ահռելի սուբյեկտիվությամբ հանդերձ, հենց զգացել է իր խորհրդածություններով գործողության բուռն ընթացքից հեռանալը կամ ընթերցողին ծանծրացնելու վտանգը, վերադարձել է՝ պարզապես հայցելով ընթերցողի ներողամտությունը:

Հեղինակային շեղումների զննությունը ցույց է տալիս, որ վեպի գաղափարական ծանրությունը զգալի մասով կենտրոնացած է շեղում համարվող այդ հատվածների վրա, որոնցով Արովյանն իրականացրել է ազգային համախմբման, դարավոր խեղճությունից հրաժարվելու եւ չարին դիմադարձ կանգնելով՝ հավերժության ճամփան բռնելու իր պատգամախոսությունը: Սրբազան հայրենիքին վերաբերող խնդիրները պահանջում են համազգային մոտեցմամբ լուծումներ:

Ինչո՞ւ է ողբում ինքնակերպավորված հայրենասեր հեղինակը եւ ի՞նչ է հորդորում հայության մոր սերունդներին. «Եթե մենք իրար թոմակ անենք, իրար պայծառացնենք, շենացնենք, ծովն էլ տեղիցը վեր կենա, մեզ ստովով չի կարալ անիլ, ինչ թե օսմանցին յա պարսիկը»:

Հզոր է ազգային միասնությամբ համախմբված ժողովրդական տարերքը, բայց նրա մյուս վերքի՝ արդի խեղճության պատճառը մի կողմից տգետ հոգեւորականների հնազանդության քարոզներն են, մյուս կողմից՝ իրենց ազգի լուսավորիչ ու փրկիչ համարող անպատասխանատու մարդիկ, որ չեն կատարել իրենց պարտականությունները: Ահա ի՞նչ է գրել Խ. Արովյանը զգացմունքային անկեղծ մի պոռթկումի պահին. «Խախի մեղքը չի, որ ճամփիցը դուս ա եկել, մեզ նման կարդացողի ոտները պետք ա ծառիցը կապած, ամսով սոված պահած»: Ավելին. նա այնքան է ողբամիտ, որ մեր դժբախտությունների ու կորուստների մեջ մահմեդական թշնամիներից հետ միասին նաեւ մեր մեղավորությունն է տեսնում: Արովյանի կարծիքով՝ թեեւ հիմնական մեղավորը Հայաստանը կողպատելու եկած թշնամիներն են՝ պարսիկ, օսմանցի, քուրդ, ղզլբաշ եւ այլակրոն ուրիշ տմարդի կողոպտիչներ, որոնց պատճառով է հեռավոր ժա-

մանակներից հայոց սուրբ հողը՝ մեր դրախտ երկիրը, դարձել «գողի ու ավազակի բնակարան», սակայն շատ հարցերում հենց ինքներս ենք մեղավոր անցյալի փառքերից զրկվելու, օտարին գերի դառնալու եւ այս ողորմելի վիճակին հասնելու համար: Պատճառն այն է, որ մենք շատ ենք հեռացել նախնիերի քաջության ու արժանապատվության պատգամներից: Թշնամիներին կրիմագրավեինք, մեր երկիրն ազատ կպահեինք, եթե մեզ վարժեցրած չլինեին ավելորդ համբերության ու ստրկական հնազանդության: Այնինչ հայը բնականորեն պետք է ազատ լինի, եւ ունենա Աստծու կողմից իրեն տրված երկիրը պաշտպանելու արդար իրավունքը՝ նրա մարդկային առաջնահերթ պարտականությունը: Հայությունը երբեմն այդ պարտականությունն է թերացել կատարել, եւ հիմա անկախության հասնելու ճանապարհին մաքառումը նրա բնական պարտքն է եւ մարդկային արդար իրավունքը: «Էն մարդը, որ իր տանը, իր աշխարհքին մուղայիթ չի կենա, իր հողի դադրը չի գիտենա, մեռնի մեկ օր առաջ լավ ա, քան սաղ մնա»: Այսպես բնական ու հարազատորեն խոսում եմ հայ մարդիկ՝ «հարեանը հարեանի» կամ ընկերն ընկերոջ հետ: Սակայն այս արձակ կարգախոսն էլ չի բավարարել հեղինակին, եւ նա վեպի չափածո հատվածներից մեկով էլ (*Արովյան Խ., Երկեր, Հայ դասական գրողների մատենաշար, Եր., 1984, էջ 120*) ասի՝ թե ինչ է սերունդներին պատգամել.

Թե մեկ ազգ իրան, որ էս աշխարքում
Չի պահի, թշնամուն ինքը գերի կըլի,
Աստված էլ նրան իր աչքից կքցի...

Նույն այս «սուբյեկտիվիզմին», ստեղծագործական «կամայականությանն» եմ ենթարկված նաեւ վիպական գործողությունների մասնակցող հերոսները, որոնք կերպավորված իրական պատմական անձնավորություններ են: Իսկ թե ինչպես են կերպավորված, կպարզաբանվի թե՛ Խ. Արովյանի եւ թե՛ նրա այս երկի գրական ուղղության քննությամբ: Միանգամայն բնական է հարցադրումը՝ գրական իր ուղղությամբ է ստեղծագործել Խ. Արովյանն առհասարակ, եւ ի՞ր մեթոդի սկզբունքներով է հյուսված «Վերք Հայաստանին»:

Շարունակելի

Սամվել ՄՈՒՐԱՂՅԱՆ
Բանասիրական գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր

ՏԻՐՈՋ ՎԵՐՋԻՆ ԱՂՈԹՔԸ ԿԵՐՊԱՐՎԵՍՏՈՒՄ

Սկիզբը՝ թիվ 5, 17

Վաղ Վերածննդի եւ Բարձր Վերածննդի բազում նշանավոր նկարիչներ, մեծապես կարեւորելով «Գեթսեմանիի աղոթքի» ավետարանական պատումի պատմական, բարոյահոգեբանական առանցքը, իրենց ժամանակաշրջաններին եւ սեփական ոճանտաճողությամբ բնորոշ կերպավորման մեթոդներով, գեղարվեստի հորինվածքային տարբեր հնարներով, թեմայի՝ իրենց աշխարհընկալմանը հարազատ արտահայտչամիջոցներով փորձել են վեր հանել «Աղոթքի» ոչ միայն բուն ասելիքի բարոյական, հոգեբանական, այլեւ՝ խորհրդաբանական եւ խորհրդանշական ենթատեքստերը: Այս առումով չափազանց հետաքրքիր է վաղ Վերածննդի նշանավոր վարպետ, Ֆլորենցիայի դպրոցի կարկառուն ներկայացուցիչներից մեկի՝ Անդրեա Մանտենյայի (1431- 1506) համանուն գործը, որը պահպանվում է Լոնդոնի ազգային թանգարանում:

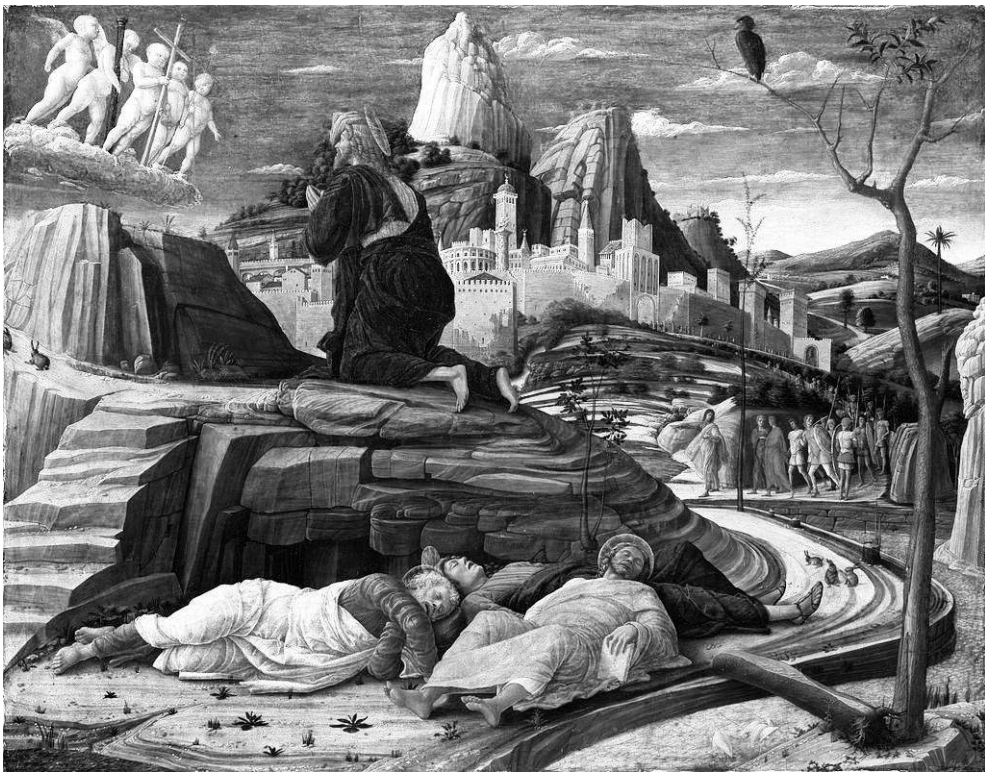
Օգտվելով եվրոպական, առավելապես իտալական ազգային մշակույթում պահպանված-ավանդված խորհրդանիշների առատությունից՝ նկարիչը իր «Գեթսեմանիի աղոթքը» կտավի ողջ կոմպոզիցիան «համեմել» է սյուժեի իմաստային խորքայնությունը վեր հանող խորհրդանիշ-ատրիբուտներով: Ինչպես հայտնի է, խորհրդանիշներն ուղեկցել են մարդուն վաղնջական ժամանակներից: Դեռեւս միջնադարում շատ ու շատ նկարիչների, քանդակագործների, արհեստավորների համար իրենց ասելիքը տեղ հասցնելու գործում կարեւոր նշանակություն ունեին խորհրդանիշները: Մանտենյան դրանցից մեկն էր:

Սկսեմք նրանից, որ նկարիչ գեղապատկերի լանդշաֆտն ամբողջովին կառուցված է ասես ժայռակերտ տարածության վրա. ժայռը խորհրդանշում է հուսալիություն, ազնվություն, ուղղամտություն, ինչպես նաեւ՝ հաստատականություն, ամրություն, արիություն, ուժ: Նկարիչը ժայռերի կուտակումով շեշտում է մեր Տիրոջ՝ Իր առաքելության մեջ հենց հաստատական ու արի լինելու հանգամանքը: Խորհրդանիշների ընդհանրական համակարգում ժայռը նաեւ Տիրոջ այլաբանական անվանումներից

մեկն է: Հին Կտակարանում հաճախ կարող ենք հանդիպել նման համեմատության. «Տերն իմ վեմն է, ամրությունն ու փրկիչը» (Բ Թագավորություններ, ԻԲ 2), (Սաղմոս, Լ, 3-4 եւ այլն): Հիշենք նաեւ, որ քրիստոնեական եկեղեցու հիմնումը դրվեց Սիմոն առաքյալի վրա, ում Հիսուսն անվանակոչեց Պետրոս, որ հունարեն նշանակում է վեմ, քար (**petros**) կամ՝ ժայռ (**petras**)՝ գրության կերպով պայմանավորված:

Պատկերի կենտրոնում կրկին ժայռաբերկոր հիշեցնող քարի առջեւ, ծնրադիր, որ նշանակում է՝ խոնարհորեն, աղոթում է Տերը. «Հայր Իմ, եթե կարելի է, այս բաժակը թող Ինձնից հեռու անցնի». կարճ ժամանակով տեսած այս թուլությունից հետո Հիսուսը՝ Հոր կամքին եւ Իր առաքելությամբ հնազանդ, շարունակում է. «բայց ոչ՝ ինչպես ես եմ կամենում, այլ՝ ինչպես Դու»: Պատկերում Տիրոջ առջեւից սրընթաց փախչում են երկու նապաստակ, որով նկարիչը վերստին ընդգծում է Հիսուս Քրիստոսի թուլության ժամանակավոր լինելը, այսինքն՝ Հիսուսի աստվածային, այն է՝ հոգեւոր բնությունն իր իշխանությունն է հաստատում մարդկայինը՝ մարմնավորի վրա: Հայտնի է, որ խորհրդանիշների համակարգում նապաստակն ընկալվում է որպես վեհերոտության, վախի, մարմնավոր ցանկությունների նշան: Միջնադարյան արվեստում հաճախ կարելի է հանդիպել նաեւ նկարների, որտեղ Տիրամոր ոտքերի տակ պատկերված է նապաստակ, ինչը շեշտում է Կույսի հոգեւոր հաղթանակը մարմնական ցանկությունների վրա:

Կտավի աջ կողմում՝ վերելից, հսկա ժայռերի ժայռահիստ ստորոտում բերդապատ քաղաքն է՝ հոյակերտ շինություններով: Հավանաբար նկարիչը փորձել է պատկերել Պիղատոսի ապարանքի շքեղությունը, եւ դա նրան մեծապես հաջողվել է: Բերդապատերի տակ՝ կածան հիշեցնող ճանապարհին, պատկերված են զինվորներ, որոնք մտնեցում են Հիսուսին՝ Հուդայի ուղեկցությամբ, ում պարզած ձեռքն ուղղված է Ուսուցչի կողմը: Տիրոջ հայացքի ուղղությամբ՝ ամպախրձի վրա, կանգնած է հրեշտակների խումբը: Նրանցից մեկի ձեռքին խաչ է՝ նշան, որ Տերը խաչվելու է, մյուսի՝



նիզակ, որով խոցվելու է, երրորդի՝ կոթողայուն, որը խորհրդանշում է երկրային ու երկնային կենսաուժերը, դիմացկունություն ու աստվածային սատարումը: Հիսուսից ներքեւ՝ ժայռապատի տակ, ուր խորքում են մտել երեք առաքյալները, կրկին նապաստակներ են վազվզում, որոնցով նկարիչն ընդգծում է աշակերտների՝ դեռեւս հոգեւոր տկարությունը, որն էլ պատճառ է դառնում նրանց քնով անցնելուն, չնայած Ուսուցիչը խնդրել էր զգոն լինել: Նրանց կողքից գետ է հոսում: Գետը խորհրդանիշն է ողջերի ու մեռյալների աշխարհների բաժանման: Այն կամրջված է ուղղանկյուն քարի կտորով: Կամուրջը երկնքի ու երկրի, մարդու եւ Աստծո միավորման, մի վիճակից մյուսը փոխադրվելու նշան է, որը կատարվում է արդեն միմիայն հոգու միջոցով: Քարե կամրջի ծայրը հենված է կիսով չափ չորացած ծառի, իսկ ծառի ճյուղին՝ որպես Հայր Աստծո եւ զոհաբերվող Որդու նշան,

նստած է հավալուսնը: Ըստ ավանդության՝ հավալուսնը՝ ձկնկուլը, իր մեռած ձագերին կերակրել է սեփական արյամբ եւ հարություն տալով նրանց՝ ինքը մահացել է: Պատկերում առկա այս այլաբանությունը հենց ցուցում է հանուն մարդկության փրկության՝ Հիսուսի ինքնակամ զոհաբերումը:

Այս սքանչելի գործի մասին կարելի է ավելին ասել, խոսել կոմպոզիցիոն սքանչելի լուծումների, գույնի, զուսպությունների անթերի ներդաշնությունների, ֆիգուրների պլաստիկայի մասին, սակայն եղածն էլ բավական է փաստելու Մանտենյայի մեծ ձգտումը՝ գեղարվեստի լեզվով եւ խորհրդանիշների միջոցով վեր հանելու Գեթսեմանիի աղոթքի ոչ միայն բարոյահոգեբանական, այլեւ Տիրոջ փրկագործության տիեզերաշունչ իմաստը:

Շարունակելի

Աստղիկ ՍՏԱՄԲԼՅԱՆ

ԴԱՐՁԻՐ ԱՄԵՆԱԳԵՂԵՑԻԿ ԴԵՄՔԸ



Սկիզբը՝ էջ 7

Աստված երբեք ոչ ոքի չար հոգի չի տվել, երբեք չի պատրաստել չարագործ, սխալական, մեղավոր, անբարոյական մարդիկ: Բոլորն էլ շատ լավ մարդիկ են, պարզապես տրվել են աշխարհի չարիքներին, որոնք փոխում են, աղավաղում են դեմքի գեղեցկությունը»:

Ահա որպես քահանա՝ այս բանն էի փորձում անել. այդ երեխաներից յուրաքանչյուրի դեմքից հանել կեղծ եւ գտնել ճշմարիտը: Ու հավատացեք ինձ. մեծ ակնածանք զգացի... թեկուզ եւ պզուկներ ունեին, թեկուզ եւ ունեին երիտասարդական թեթևամտություն ու անհասունություն: Երբ նրանցից

հեռացրի ամեն ինչ, որ տգեղ էր, աշխարհիկ տգեղությունը, բացականչեցի ինքս իմ մեջ. «Ինչ սրբեր կարող էին լինել այս երեխաները, ինչ բնորոշներ սրբապատկերների համար»: Իսկապես, ինչպես տեսնում ես սուրբ Գեորգիին, սրբուհի Պարասկևային, սուրբ Նիկողայոսին, սուրբ Դիմիտրիոսին, Բարսեղ Մեծին, սրբուհի Մարինային, այդպես էլ այդ երեխաները եւ յուրաքանչյուր մարդ կարող է ունենալ սուրբ կերպարանք, եթե նրանց վրայից հանես աշխարհիկ տգեղությունը:

Սակայն այնտեղ, ուր հասել ենք, տեսնելով մեր այլափոխված դեմքն ու անձանաչելի անհատականությունը, ասում ենք. «Շատ հեռու ենք այդ բանից»: Մտածում ես. ինչպիսին է մեզ ստեղծում Աստված, ու ինչպիսին ենք դառնում մենք, ինչպես ենք փչանում, աղավաղվում, շեղվում, հիւր են կորչում այդ մանկական անմեղությունը, գեղեցկությունը, պարզությունը, մաքրությունը: Մեր միտքն ամբողջատ դեպի չարն է գնում: Մի բան ես ասում, դիմացինը ներքին իմաստներ է գտնում, մի բան ես ասում, մի ուրիշ բան է հասկանում, մի բան ես ասում, նրա միտքն այլուր է գնում: Մեղավոր չե՞ նա, այդպես է սովորել: Աշխարհն է մեզ այդպիսին դարձրել, մեր ժամանակաշրջանը, մտածելակերպը ու հատկապես այս աշխարհի իշխանը՝ չարը, որ նոր բարոյականություն է ստեղծում այս աշխարհի համար:

Չմոռանամք, սակայն, որ ամեն ինչի վերելում կանգնած է Աստված: Նա է ամենայնի Տերը: Պարզապես Նրան կողքի ենք հրել, այդ պատճառով չարը, որ խավարի իշխանն է, այլակերպել է մեր ժամանակաշրջանի մտածելակերպն ու բարոյական արժեքները: Փչացել ենք մենք ու փչացնում

ենք նաեւ մեր երեխաներին դեռ փոքր տարիքից: Ջարդում, փշրում ենք նրանց:

Չգիտեմ՝ արդյոք ունես երեխա, չգիտեմ՝ արդյոք դու էլ երեխա ես, չգիտեմ՝ արդյոք քո դեմքն էլ այնքան գեղեցիկ է, ինչպես մետրոյում հանդիպածս երեխաների դեմքերը վերականգնումից հետո, երբ տակից երեւաց յուրաքանչյուրի գեղեցիկ հոգին: Չգիտեմ՝ ինչպիսին է քո դեմքը, ինչքան ժամանակ ես ապրել մանկական անմեղությունը, քանի տարի է անցել այն ժամանակվանից, երբ առաջին անգամ լսեցիր վատ խոսքեր, անեկոյտներ, ակնարկներ, եւ կամաց-կամաց ծածկվեց հոգուդ այդ գեղեցկությունն ու կորավ:

Սիրելիներս, շատ կարեւոր է՝ ինչպես է մարդ ապրում, ում հետ է շփվում, ովքեր են նրա ընկերները, ինչպիսին է նրա կյանքը, որն է նրա պայքարը: Մարդը փոխվում է: Բնական է, որ պետք է փոխվի, երբ մեծանում է: Չի կարող դեմքդ միշտ մանկական լինել: Կմեծանաս, կփոխվես, հայացքդ կլրջանա, մի փոքր կխստանա, ավելի զուսպ կդառնա, սուր, ծանր: Չեմ խոսում այս փոփոխության մասին: Այն, ինչ որ չպետք է կորցնես երբեք, հոգու անմեղությունն է: Սա անենագեղեցիկ բանն է. մի կորցրեք անմեղությունը: Որքան էլ տարիներ անցնեն, կնձիռներ ունենաս թե ոչ, պզուկներ ունենաս թե ոչ, դեմքդ գեղեցիկ լինի ամազրերի կազմերին հայտնվելու համար թե անտեսք լինի այս աշխարհի չափանիշներով, հիշիր, որ անմեղությունն ամենագեղեցիկ զարդն է. միշտ պահիր հոգուդ մաքրությունը, բարոյությունը, սերը: Այս ամենն արտացոլվում է դեմքի վրա, եւ ինչքան էլ ժամանակ անցնի, երիտասարդ լինես թե ծեր, այն երբեք չես կորցնի:

Միշտ եղիր գեղեցիկ, միշտ ունեցիր գեղեցիկ դեմք: Եվ գեղեցիկ է ոչ թե հարդարված, այլ բարոյություն արտահայտող դեմքը: Եկեղեցում ասում ենք, որ բոլորս էլ շատ գեղեցիկ ենք լինում, երբ թույլ ենք տալիս, որ Աստծու

շնորհը, որ մեր մեջ է մտնում Սուրբ Սկրտուսյամբ, արտահայտվի մեր դեմքի վրա:

Չգտում ես գեղեցիկ երեւալ: Չասես՝ ոչ, որովհետեւ կփոշմանես, եթե հիշեցնեմ քեզ՝ այսօր առավոտյան ինչքան ես նայել հայելու մեջ՝ մտահոգվելով՝ ինչպես են երեւում աչքերդ, շուրթերդ, դեմքդ, մազերդ, ինչքան ես աչ ու ծախ թեքվել, զննել կիսադեմդ, մտածել՝ արդյոք ինչ կարծիքի եմ քո արտաքինի մասին ուրիշները, արդյոք գեղեցիկ ես, դուրեկան, եւ թե ինչքան դանդաղ ես հաճախ հագնվում՝ չկարողանալով ընտրել՝ որ զգեստն է ամենալավը եւ հարմարը տվյալ առիթի համար:

Շարունակելի

Թարգմանությունը հունարենից՝ Տաթևիկ ՍԵՓՈՆՅԱՆԻ

ՔՐԻՍՏՈՆՅԱ ՂԱՅԱՍԱՆ

Կրոնական, մշակութային, լրատվական երկշաբաթաթերթ

Հիմնադիր՝

Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին

Հրատարակիչ՝

«Քրիստոնյա Հայաստան»

թերթի խմբագրություն

Գլխավոր խմբագիր՝

Աստղիկ Ստամբուլյան

Գրանցման վկայական՝ 624

Խմբագրության հասցեն՝

Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին

Հեռախոս՝ 517 197

Էլ.փոստ՝ qristhay@etchmiadzin.am

astghikstam@gmail.com

web կայք՝

krishayas.wordpress.com

Ստոր. տպագր. 3.10.2018 թ.

Տպաքանակը՝ 2100

Գինը՝ 50 դրամ